

Uplatnění sociálního pedagoga v kontextu pěstounské péče na přechodnou dobu

Lenka Fraňková

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lenka Fraňková**
Osobní číslo: **H13025**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Uplatnění sociálního pedagoga v kontextu pěstounské péče na
přechodnou dobu**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

**Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti náhradní rodinné péče,
pěstounské péče na přechodnou dobu a kompetencí sociálního pedagoga.**

**Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného
problému.**

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ARCHER, Caroline. Dítě v náhradní rodině. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4.

GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

MATĚJČEK, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994, Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.

NOŽÍŘOVÁ, Jana. Náhradní rodinná péče. Praha: Linde Praha, 2012, ISBN 978-80-86131-91-7.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Hana Včelařová**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **9. prosince 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2016**

Ve Zlíně dne 9. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 14.....

.....
Franková

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá tematikou náhradní rodinné péče se zaměřením na pěstounskou péči na přechodnou dobu. V souvislosti se změnami v oblasti náhradní rodinné péče a s postupnou deinstitucionalizací, která v České republice probíhá, se stále více diskutuje o nutnosti snižování počtů dětí, jež se nacházejí v ústavních zařízeních, a způsobech, jak tohoto cíle dosáhnout. Práce se zaměřuje na osoby vykonávající pěstounskou péči na přechodnou dobu a klade si za cíl zmapovat jejich názory a zkušenosti v souvislosti s uplatnitelností sociálního pedagoga, který by se mohl angažovat jako odborník na danou problematiku a dále se podílet na rozvoji a zkvalitňování institutu pěstounské péče na přechodnou dobu. Pro naše výzkumné šetření jsme zvolili způsob kvantitativního výzkumu za využití techniky dotazníku.

Klíčová slova: Pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, pěstoun, profesionalizace, sociální pedagog

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the topic of foster family care with the focus on the foster care for a temporary period. The theoretical part is focused on the selected types of foster care, the role of the foster parents for a temporary period, because the research itself was conducted among the individuals who were registered as a person who may do this activity and a social pedagogue who could work as an expert in this area. The goal of this thesis is to map the opinions and experience in connection with usefulness of a social pedagogue and to present a new point of view which rises in the connection with the changes in the area of foster family care. The questionnaire technique was selected for the quantitative research.

Keywords: Foster family care, foster care for a temporary period, foster parent, professionalization, social pedagogue

Ráda bych zde poděkovala PhDr. Haně Včelařové, za vedení bakalářské práce, za její rady, připomínky a podněty. Zvláštní poděkování patří také mé rodině a partnerovi za jejich podporu, kterou mi poskytovali po celou dobu studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 HISTORIE A VÝVOJ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	13
1.1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	14
1.1.1 Osvojení neboli adopce	16
1.1.2 Pěstounská péče	17
1.1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	19
1.2 PRÁVNÍ ÚPRAVA NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE	22
1.3 ÚSTAVNÍ PÉČE.....	23
1.3.1.1 Vlivy ústavní péče	25
2 STATUS PROFESIONÁLNÍHO PĚSTOUNSTVÍ/RODIČOVSTVÍ.....	28
2.1 PĚSTOUN RODIČ VERSUS PROFESIONÁL	29
2.2 JAK JE TO V ZAHRANIČÍ?.....	30
2.3 POZITIVA PĚSTOUNSKÉ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU.....	31
3 SOCIÁLNÍ PEDAGOG V KONTEXTU PĚSTOUNSKÉ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU.....	33
3.1 SOCIÁLNÍ PEDAGOG JAKO SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK	34
3.1.1 Náborové a osvětové akce.....	36
3.2 ZVEDÁNÍ PRESTIŽE POVOLÁNÍ SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA.....	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	39
4 SHRNUÍ TEORETICKÉ ČÁSTI.....	40
5 VÝZKUMNÁ ČÁST	41
5.1 PŘEDVÝZKUM	41
5.2 VÝZKUMNÝ CÍL	41
5.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	41
5.4 METODOLOGIE VÝZKUMU	42
5.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR	42
6 ANALÝZA ZÍSKANÝCH INFORMACÍ.....	44
6.1 IDENTIFIKAČNÍ POLOŽKY.....	44
6.2 SEBEPOJETÍ PĚSTOUNŮ NA PŘECHODNOU DOBU.....	45
6.3 PROSTOR PRO ANGAŽOVÁNÍ SE SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA	49
6.4 POHLED VEŘEJNOSTI NA PĚSTOUNSKOU PÉČI NA PŘECHODNOU DOBU DLE NÁZORŮ RESPONDENTŮ	54
6.5 POHLED PĚSTOUNŮ NA VYBRANÉ ASPEKTY PĚSTOUNSKÉ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU	56
6.6 SHRNUÍ SOUVISLOSTÍ	58
7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	61
ZÁVĚR	64
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	65
SEZNAM GRAFŮ	70

SEZNAM TABULEK.....	71
SEZNAM PŘÍLOH.....	72

ÚVOD

Série jak zahraničních, tak českých výzkumů se již od šedesátých let snaží poukázat na nepříznivý vliv ústavní péče na celkový vývoj dětí. Řada zemí, především na západě, tak díky informacím získaných z těchto výzkumů přistoupila k přeměně systému péče o ohrožené dítě. Odklonily se od péče ústavní ve prospěch náhradní rodinné péče a započaly deinstitucionalizační procesy prosazující aktivní práci s rodinou a její podporu, aby děti mohly vyrůstat v přirozeném rodinném prostředí. U nás se touto problematikou zabýval především profesor Matějček, který prováděl výzkumy podmínek vývoje dětí v ústavěch. Jeho názory a myšlenky jsou dodnes považovány za průkopnické a v tuzemských podmínkách za nepřekonané, i z tohoto důvodu se o jeho práci a názory v této práci často opíráme. Ovšem ani fakty podložené výzkumy neovlivnily to, že v České republice se proces deinstitucionalizace začal rozvíjet mnohem později. Souvisí to především se společenskými podmínkami a také politickou situací, která zde panovala.

V současnosti se Česká republika snaží snížit počty dětí v ústavní péči a přistoupila k novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí a postupně ruší ústavní zařízení pro děti do tří let věku. Díky těmto opatřením vznikla zcela nová forma náhradní rodinné péče, která se zaměřuje především na krátkodobou péči o nejmenší děti, které by jinak musely trávit čas v kojeneckých ústavěch a dětských domovech pro děti do tří let věku. Důvodem, proč se tato forma zaměřuje především na nejmenší děti, je, že vytvoření si pouta k pečující osobě je u nejmenších dětí naprosto klíčové – a právě pěstounská péče na přechodnou dobu na tomto poznatku staví a poskytuje dítěti optimální podmínky pro jeho zdravý vývoj, což ústavní péče vždy zajistit nedokáže.

S ohledem na aktuální stav a vzrůstající zájem jak veřejnosti, tak odborníků o nový institut – pěstounské péče na přechodnou dobu, věnujeme v této práci pozornost nejen funkcím této nové formy náhradní rodinné péče, ale zkoumáme názory pěstounů na vybrané aspekty jejich práce a zamýšlíme se nad možným uplatněním sociálního pedagoga v této oblasti.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Část teoretická poskytuje informace o náhradní rodinné péči, vymezuje její formy a legislativní ukotvení, věnuje se postavě pěstouna a jeho roli v životě dítěte. Dále se věnuje osobě sociálního pedagoga a jeho současné pozici v systému profesí.

Praktická část je věnována analýze kvantitativního výzkumu, kdy bylo formou dotazníku zjišťováno, jaký názor mají pěstouni na vybraná hlediska pěstounské péče na přechodnou

dobu. Cílem této bakalářské práce je tak předložit nový úhel pohledu, který se naskýtá ve spojitosti s uvedenými změnami, které se udály na poli náhradní rodinné péče v České republice a poukázat na to, že sociální pedagog, jako odborník vybavený poznatky z psychologie, pedagogiky i práva, je způsobilý k tomu vystupovat jako odborník, který by mohl být přínosem pro zkvalitnění konkrétních aspektů pěstounské péče na přechodnou dobu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORIE A VÝVOJ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Náhradní rodinná péče je přítomna v mnoha podobách již tisíce let, a má tedy logicky i svůj vlastní historický vývoj. Pokud se zadíváme na její začátek, můžeme vzpomenout např. starověký Řím. Již tam bylo možné osvojit si dítě, které bylo odložené do předem připravených speciálních nádob a toto dítě poté buď přijmout za vlastní, anebo z něj učinit např. svého otroka (Nožírová, 2012, str. 27). V mnohých případech ale docházelo k tomu nejhoršímu a dítě bylo ponecháno „svému osudu“. V sedmém století po Kristu nastalo všeobecné stěhování národů, což byla doba, kdy mnoho dětí umíralo nebo bylo prodáno (Gabriel, Novák, 2008, str. 12). Toto období poté vystřídal středověk a novověk, který je spojen s křesťanstvím, které bylo více vedeno ve jménu milosrdenství směřovaného právě k odkládaným dětem. Ale i přes tento fakt byly děti velmi často zneužívány a mnohdy i mrzačeny za účelem vyvolat soucit a vyžebrať almužnu pro své „vlastníky“. Významným mezníkem pak byla doba osvícenství, kdy se začalo mluvit o právech člověka. V Evropě se zakládají sirotčince, které reprezentují pokročilejší formu ústavní péče než nalezince. Důraz již nebyl kladem pouze na záchranu samotného života, ale především na výchovu dítěte, a péče o odložené děti se tak postupnými kroky stále více zlepšovala. Společnost si tedy uvědomovala již dříve, že péče o odložené děti je podstatná, a z tohoto důvodu je také spojila s různými zákonnými normami (Matějček, 1994, str. 16–21). U nás byl první institucí pečující o odložené děti Vlašský špitál, byl však odkázán na dobročinnost druhých, a tak se potýkal se špatným finančním stavem. Až vláda Marie Terezie, která dekretem z roku 1762 rozhodla, že města budou na sirotčince přispívat, dala vzniknout „státní instituci“. Nicméně i přes tento fakt tam ročně umíralo více jak 50 % přijatých dětí (Gabriel, Novák, 2008, str. 13).

Pokud ale budeme na náhradní rodinnou péči pohlížet skrze optiku 21. století, zjistíme, že ač jsme v tomto ohledu ušli značný kus cesty a děti již „nebojují“ o pouhé vlastní přežití, stále je mnoho oblastí, které je třeba zlepšovat. Množství zemí, především na západě Evropy, již prošlo jistou transformací péče o děti, jejichž rodinný stav byl vyhodnocen jako neadekvátní (Matoušek, 2010, str. 60). Česká republika ale stále stojí na prvních příčkách v počtu nejmenších dětí, která umísťuje do péče ústavů (MPSV, 2011, str. 3). Perspektivní budoucnost je tedy v současnosti spatřována např. v institutu pěstounské péče na přechodnou dobu, která v procesu transformace náhradní rodinné péče představuje jakýsi pozvolný přechod k deinstitucionalizaci (Vránová, 2011, str. 13). Stěžejní dokument, který v současnosti deklaruje kroky, k nimž se Česká republika zavázala v oblasti péče o ohrožené

děti, je *Národní strategie ochrany práv dětí „Právo na dětství“*, který byl platný pro období 2012–2015. Tento dokument definuje základní aktuálně prosazované přístupy jako např. eliminace diskriminace a nerovného přístupu k dětem, zabezpečení výchovy a rozvoje dítěte v jeho přirozeném rodinném prostředí nebo v náhradním rodinném prostředí, práce s rodinami zaměřená na prevenci, dále také sjednocení postupů práce s rodinami a podpora náhradní rodinné péče před péčí institucionální (MPSV, 2014, str. 11–12). V současnosti se uplatňuje přístup, podle kterého je rodina vybírána *pro dítě*, nikoliv obráceně. Sociální pracovníci hledají pro dítě takovou rodinu, která je připravena dítě přijmout bez výhrad, se všemi jeho specifiky. Děti přicházejí do náhradní rodinné péče často s riziky ve vývoji, s vlastní minulostí, s existencí původních rodičů a sourozenců. Rodina je tak vybírána na základě svých nároků vůči dítěti, jejich toleranci a také na základě psychosociálního posouzení (Bubleová a kol., 2011, str. 82).

1.1 Formy náhradní rodinné péče

Náhradní rodinná péče je v českém právním systému rozdělena do několika kategorií (forem), které upravují, jak a kdo bude o dítě pečovat. Účelem náhradní rodinné péče je vychovávat a pečovat o děti, které svou rodinu ztratily, nebo o děti, které vlastní rodiče sice mají, ale z různých důvodů se o ně nemohou, neumí anebo nechtějí starat (Jedlička, 2015, str. 391). Výchova probíhá přímo v rodinách a jejím účelem je poskytnout těmto dětem co nejvíce autentické prostředí pro jejich náležitý vývoj.

V oblasti náhradní rodinné péče v České republice stojí na prvním místě *osvojení*, které je nejvíce využívanou formou. Poté, co proběhne osvojení, jsou vztahy dítěte v očích zákona pokládány za totožné jako v případě biologického rodičovství. Noví rodiče tedy přebírají od těch biologických veškerá práva a povinnosti vztahující se k dítěti. V Česku se často zaměňují pojmy osvojení a pěstounská péče a široká veřejnost je mnohdy chápe jako tytéž, avšak *pěstounská péče* je svazek o něco volnější. Týká se často zejména dětí, které nejsou zcela zdravé, sourozeneckých skupin, dětí starších nebo jiného etnika. Stát pěstounům vyplácí příspěvek na výchovu dítěte jako odměnu za péči o svěřené dítě (Zezulová, 2012, str. 16). V roce 2006 také vznikl nový institut pěstounské péče – *pěstounská péče na přechodnou dobu*. Ta je určena pro děti, jejichž rodiče se o ně z vážných důvodů nemohou na určitou dobu starat (nemoc vyžadující hospitalizaci, výkon trestu odnětí svobody apod.), ale je zde předpoklad, že se později do původní rodiny navrátí, nebo aby děti nemusely trávit

čas v prostředí ústavních zařízení (Metodické doporučení MPSV, str. 4). Dále existují *SOS dětské vesničky*, které fungují podobně jako velké rodiny. Snaží se formovat dobré zázemí pěstounským rodinám, které žijí v SOS vesničkách a zaměřují se především na skupiny sourozenců. Kromě toho také poskytují podporu dětem z pěstounské péče a z dětských domovů při vstupu do jejich samostatného života. Pracují se sociálně vyloučenými rodinami, které jsou v ohrožení odebrání dítěte, kde apelují na zlepšení péče o dítě, prospěch nebo případně docházku do školy. SOS vesničky také přijímají děti, které byly týrané, zneužívané anebo zanedbávané, a potřebují tedy okamžitou pomoc (SOS dětské vesničky, 2014).

Další možnou alternativou je poručenská péče neboli *poručenství*. Bývá určeno soudem v případě, že zde není ani jeden z rodičů, který by mohl vykonávat rodičovskou odpovědnost. Poručník tak na sebe přebírá práva a povinnosti rodičů s výjimkou povinnosti vyživovací. Poručník dítěte má nárok na hmotné ohodnocení stejně tak jako v případě pěstounské péče. Soud také může jmenovat tzv. veřejného poručníka, kterým je orgán sociálně-právní ochrany dětí. Za poručníka soud může ustanovit toho, koho rodiče označí za vhodného, vyjma případu, kdy je to v rozporu se zájmy dítěte. Soud v některých případech může také jmenovat poručníky dva, jimiž bývá zpravidla manželský pár. Poručník je povinen soudu v pravidelných intervalech podávat o svěřeném dítěti zprávy. Soudu také zůstává výhradní právo rozhodovat ve velmi podstatných záležitostech týkajících se svěřeného dítěte, jako je např. volba povolání, změna příjmení atd. Poručník tedy žádá o svolení soud, nikoliv biologické rodiče (Gabriel, Novák, 2008, str. 53).

Poslední možností je *svěření dítěte do péče jiné osoby*. Tato možnost přichází v úvahu tehdy, pokud ani rodiče, ani poručník nemohou o dítě pečovat. Dítě je tedy svěřeno „pečující osobě“, která skýtá záruku řádné péče. Soud určí práva a povinnosti pečující osoby a rodičům rozsah výživného, které mají povinnost platit pečující osobě (ČESKO 89/2012 Sb.).

Výše jsme nastínili všechny zákonné formy náhradní rodinné péče, které fungují v rámci České republiky. Následující kapitoly se již zaměřují na některé vybrané formy a blíže popisují jejich povahu, funkci a realizaci.

1.1.1 Osvojení neboli adopce

Pojem osvojení představuje proces, při němž jednatelce či manželé přijímají *právně volné dítě*¹ za vlastní. Vznikají jim tak k dítěti stejná práva a povinnosti, jakoby byli jejich biologickými rodiči. Dítě získá příjmení svých nových rodičů a vztah mezi nimi je od chvíle osvojení považován za příbuzenský (Matějček, 1999, str. 33). Tento fakt je často důvodem, proč o adopci usilují ve značné míře bezdětné páry, které chtějí „vlastní“ dítě často např. po sérii neúspěšných pokusů otěhotnět či po úmrtí dítěte nebo jiném traumatickém či stresujícím zážitku. Tito lidé často touží po naplnění svých rodičovských rolí a jejich motivace se tak mnohdy může zdát částečně nedobrovolná, přesto však není méněcenná nebo dokonce špatná v porovnání s páry, které již dítě mají a přejí si prostřednictvím adopce pomoci někomu potřebnému (Zezulová, 2012, str. 17).

K adopci dítěte je třeba přistupovat zodpovědně a dobře zvážit své představy, a to především s ohledem na důsledky, které adopce nese pro obě zúčastněné strany.

O osvojení nezletilého dítěte rozhoduje soud, a to na žádost jedince, jenž si chce dítě osvojit. Osvojitelem může být pouze osoba, která nabyla zletilosti a je svéprávná (ČESKO 89/2012Sb.).

V České republice zákon rozlišuje dva druhy adopce:

- Adopce 1. stupně – *osvojení prosté – zrušitelné* – v případě, že se vyskytnou velmi vážné důvody, soud rozhodnutí o osvojení zruší, a to na návrh osvojitele či osvojence.
- Adopce 2. stupně – *osvojení nezrušitelné* – podle § 840, odst. 2, zákona č. 89/2012 Sb., poté, co uplyne lhůta tří let, nelze rozhodnutí o osvojení zrušit. Osvojitelé nabývají práva a povinnosti vůči dítěti trvale a nezvratně. S ohledem na vážnost rozhodnutí je tato forma adopce možná pouze u dětí starších jednoho roku. Výjimku

¹*Právně volné dítě – rodiče dítěte se jej vzdali ihned po narození a své rozhodnutí vzdát se jej potvrdili po uplynutí ochranné lhůty, která je šest týdnů, nebo byla naplněna doba tzv. kvalifikovaného nezájmu, tj. u novorozeňat dva měsíce, u dětí starších je to měsíců šest. (Zezulová, 2012, str. 15)*

tvoří osvojení, jež vzniklo v rozporu s uvedeným zákonem – v tomto případě poté zanikají práva a povinnosti vzniklé při osvojení a je obnoven předchozí příbuzenský poměr. (ČESKO 89/2012Sb.)

Doba, která uplyne od podání žádosti o osvojení až po faktické přijetí dítěte do rodiny, trvá mnohdy i několik let. Nezřídka musejí žadatelé opustit od své představy malé zdravé holčičky, což je nejčastěji požadovaný ideál dítěte. Významné také je, aby rozdíl mezi věkem osvojeného a věkem osvojitele nebyl více než 40 let, za ideál se považuje 25–35 let (Gabriel, 2008 str. 8–10).

V případě, že se pro zájemce o osvojení nenajde dítě žijící na území České republiky, je možnost požádat o *mezinárodní osvojení*. Tento druh osvojení organizuje Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, který zprostředkovává osvojení do ciziny a také z ciziny. Osvojení je provedeno na základě Úmluvy o ochraně dětí. Celý proces mezinárodního osvojení je ovšem poměrně složitý a zemí, které poskytují děti k osvojení, není mnoho. Finanční náklady vynaložené na takovýto druh osvojení jsou vysoké a tento fakt leckdy žadatele odradí. Každý rok je u nás takto osvojeno přibližně padesát dětí (Umpod, 2016).

Významnou skutečností v oblasti osvojení také je, že ne pro všechny děti, které by mohly být osvojeny, se nalezne osvojitel. Tento fakt vyplývá z dlouhodobých statistik. Dostatek zájemců je registrován pouze o děti zdravé a malé a dá se předpokládat, že se tato situace výrazně nezmění. Tím vznikají skupiny dětí, které mají např. složité osobní nebo rodinné anamnézy, děti jiných etnik (v České republice především Romů), sourozenecké skupiny nebo také děti starší, které potřebují dlouhodobou péči. Z průzkumů veřejného mínění vyplývá, že spíše než romské dítě si žadatelé raději osvojí dítě tělesně postižené. Přikláníme se k názoru sociálně právní analýzy přechodné pěstounské péče v ČR z roku 2011, tedy že je třeba s tímto faktem pracovat už při nastavování systému náhradní rodinné péče (Vránová, 2011, str. 44).

1.1.2 Pěstounská péče

Matějček (1999, str. 34–35) pěstounskou péči definuje jako specifickou formu náhradní rodinné výchovy, která je řízená státem a která zajišťuje hmotné zabezpečení jak dítěti, tak i jeho pěstounům. V současné chvíli v České republice existují dva druhy pěstounské péče, prvním z nich je pěstounská péče *individuální*, která se odehrává

v rodinách, druhým typem je pěstounská péče *skupinová*, která probíhá v prostředí SOS dětských vesniček. Obě tyto varianty staví na stejném principu, a to poskytnout dětem možnost žít v prostředí, které je blízké tomu rodinnému. Pěstounská péče je upřednostňována před péčí ústavní. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v § 958 říká, že o tom, zda dítě bude svěřeno do pěstounské péče, rozhoduje soud. Soud také rozhoduje o tom, zda překážka, jež bránila rodičům v péči o dítě, byla odstraněna. V případě, že tak jest, rozhoduje, zda se dítě vrátí zpět k biologickým rodičům. Dále soud posuzuje žádost v případě, že rodič požádá o svěřeni dítěte zpátky do své péče, a dojde-li k závěru, že to je v zájmu dítěte, tento návrh přijme. Biologičtí rodiče mají nárok se s dítětem osobně potkávat a také disponovat podstatnými informacemi, které se dítěte týkají. Avšak kromě práv mají také stále své povinnosti, k nimž patří např. přetrvávající vyživovací povinnost, která vyplývá z jejich rodičovské odpovědnosti (ČESKO, 89/2012 Sb.).

Pro pěstounské rodičovství je charakteristické, že si ve svém základu nese *určitá specifika*. Prvním a velmi podstatným bodem je *dočasnost*, která představuje v určitém bodě (často dosažením zletilosti) ukončení styku s dítětem. To, že je tato zásada zakotvena v samotné podstatě pěstounské péče, je pro pěstouny často velmi obtížné. A jen těžko se s tím vyrovnávají. Nicméně u naší tradiční dlouhodobé pěstounské péče se dítě obvykle stává neoddělitelnou součástí rodiny, a to i po dosažení zletilosti a tedy i ztráty podpory ze strany státu. Dítě nadále funguje v rodině i přesto, že další jeho podpora už závisí na samotných pěstounech. Tato situace tedy vyžaduje zvýšenou péči ze strany zainteresovaných odborníků. Dalším specifikem pěstounské péče je *odpovědnost*, pěstouni dítěte nenesou takovou míru odpovědnosti jako biologičtí rodiče, a to především s ohledem na to, že si děti z původní rodiny často přinášejí vlastní zátěž, a pěstouni samotní tak mnohdy musí čelit otázkám a problémům, u kterých nebyli a nenesou za ně odpovědnost. A v neposlední řadě je to *spolupráce* s experty a institucemi. Pěstounské rodiny ztrácejí kus svého soukromí, a i když jsou děti svěřeny do jejich péče, konečnou odpovědnost si ponechává stát (Matoušek, 2010, str. 52–53).

V praxi existuje také zvláštní forma pěstounské péče, jíž je *příbuzenská pěstounská péče*. Tuto péči vykonávají zpravidla prarodiče, občas také strýčkové nebo tetičky dětí, starší sourozenci nebo jiní vzdálenější rodinní příslušníci. Toto pěstounství je specifické a z dlouholetých zkušeností se ukazuje, že pěstouni – prarodiče mívají často sklony k nepřiměřenému přístupu k biologickým rodičům. Buď rodičům brání v kontaktu s dítětem,

nebo pak naopak ospravedlňují jejich chování a nekriticky omlouvají prohřešky, kterých se jako rodiče dopouštějí (Gabriel, Novák, 2008, str. 48).

Pěstounská péče zaniká buď nabytím zletilosti dítěte, anebo zrušením, o kterém rozhodne soud (Gabriel, Novák, 2008, str. 51).

1.1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Důvodem vzniku institutu pěstounské péče na přechodnou dobu bylo především umožnit dětem vyrůstat v náhradním rodinném prostředí (a to i krátkodobě) u osob, které jsou odborně proškoleny. Tento institut se využívá především v případech, kdy se rodiče dítěte nemohou na určitý čas podílet na péči o dítě, ale předpokládá se, že po pomnutí překážek bránících v péči se dítě navrátí zpátky do biologické rodiny. Dalším důvodem bylo také to, aby dítě nemuselo trávit čas v ústavním zařízení po dobu, kdy se pro něj hledá nová rodina, která si jej buď adoptuje, nebo jej přijme do dlouhodobé pěstounské péče (Metodické doporučení MPSV, str. 1). Dále také poskytuje určitý prostor biologickým rodičům, kteří se ocitli v těžké životní situaci, kdy nemohou o dítě pečovat, jako např. osobní, rodinné nebo majetkové nesnáze. Dává jim prostor upravit své poměry tak, aby se opět co nejdříve mohli osobně o dítě starat a neztratili s ním kontakt a mohli jej získat zpět do péče. Představuje tedy jakousi dobu určenou pro překlenutí tohoto období a usnadnění zvládnutí této situace (MPSV, 2011, str. 26).

Stejně tak jako „klasická“ pěstounská péče má i ta přechodná svá specifika, jako např.: dítě je umístěno se souhlasem rodičů; klade se důraz na kontakt s biologickou rodinou; snahy směřují k nápravě původní rodiny, aby se dítě mohlo navrátit k ní (Gabriel, Novák, 2008, str. 54).

Přestože je pěstounská péče na přechodnou dobu v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, od roku 2006, byl tento institut dlouho opomíjen. Důvodů, proč to tak bylo, je pravděpodobně celá řada - počáteční obavy, neochota a také nevědomost sociálních pracovníků, soudů a dalších spolupracujících odborníků. Reálně se tak začíná rozbíhat až v roce 2009 díky projektu Narodit se do rodiny, který odstartoval průlom v přístupu a využívání tohoto institutu (Nožírová, 2012, str. 19)

Nejrozvinutějším a nejrozšířenějším druhem v rámci pěstounské péče na přechodnou dobu je tzv. *raná pěstounská péče*, která je určena především novorozencům. Tato forma ctí tzv.

právo narození do rodiny, což v praxi znamená, že si pěstouni miminko odnášejí po propuštění z porodnice, popřípadě po ukončení hospitalizace v nemocnici. Dítě u pěstounů tráví čas, který by jinak muselo trávit v kojeneckém ústavu. Čeká, zda bude rodině – rodičům nebo i širší rodině poskytnuta pomoc a dítě se odebere zpátky do biologické rodiny. V případě, že se dítě zpátky do rodiny vrátit nemůže, pracovníce krajského úřadu zprostředkují osvojení.

Doba, po kterou může dítě u pěstounů zůstat, je zákonem omezena na *maximálně jeden rok*. V případě svěřeni sourozenců lhůta platí pro poslední přijaté dítě. Tato lhůta představuje nejzazší dobu, za kterou by měla být situace dítěte vyřešena. Soud má za úkol jednou za tři měsíce přezkoumat, zda důvody pro svěřeni do péče stále trvají (Sobotková, Očenášková, 2013, str. 28–29).

V žádném případě nevznikla pěstounská péče na přechodnou dobu z důvodu, že by se dětem ve zdravotnických nebo ústavních zařízeních dařilo zle. Péče je tam na vysoké úrovni a tamější životní standard je mnohdy mnohanásobně vyšší než v některých rodinách, nicméně nemožnost navázání se dítěte na jednu konkrétní osobu je problém. Není prostor pro individuální péči a u dítěte se střídá několik pracovníků za den. Pěstounská péče na přechodnou dobu již pracuje s poznatky, které vyplývají z nejnovějších výzkumů, které tvrdí, že blízký vztah k jedné osobě je důležitý pro správný duševní rozvoj a jeho pozdější utváření vztahů. Nároky kladené na žadatele o pěstounskou péči na přechodnou dobu jsou velmi vysoké. Žadatelé musejí projít sérií psychologických vyšetření a účastní se nejrůznějších vzdělávacích kurzů. Složitou a také kontroverzní složkou pěstounské péče na přechodnou dobu je fakt, že jde vlastně o hlídání dětí na dobu delší, než je standardní. To v překladu znamená, že pěstoun o dítě pečuje, vytváří si k němu vztah obdobný, jako spolu mají běžní rodiče a jejich dítě, ale ve chvíli, kdy se pro dítě najde nová rodina nebo je biologická rodina připravena si dítě vzít zpět, musejí být pěstouni připraveni dítě citlivě předat (proces probíhá i několik týdnů v závislosti na tom, jak dítě reaguje na nové prostředí a „novou rodinu“). Toto je také důvod, proč je někdy pěstounská péče na přechodnou dobu označována *jako profesionální pěstounská péče*. To ale neznamená, že pěstouni selhávají v případě, že se na dítě naváží a chovají k němu hluboké city. Ba právě naopak, jedním z hlavních důvodů, proč tento institut vznikl, bylo, aby dal dítěti poznat, co je to vřelý vztah pečující osoby. Je patrné, že děti, které nebyly v ústavní péči, ale v pěstounské péči na přechodnou dobu, jsou mnohem zdatnější, usměvavé a snadněji komunikují. Toto je také prostor pro nové výzkumy, které by

se měly touto problematikou zabývat – a v případě potvrzení domněnek ještě více podpořit rozvoj pěstounské péče na přechodnou dobu (Nožírová, 2012, str. 19–23).

Následující tabulka shrnuje vybrané oblasti života dítěte a prostředí, v němž se nachází, a přímo tak porovnává pěstounskou péči na přechodnou dobu a kojenecké ústavy.

Tabulka 1

Specifika péče	KOJENECKÝ ÚSTAV		PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU	
		Následek		Následek
Intenzita kontaktu dospělého s dítětem	nedostatečná	opožďení vývoje ve všech oblastech	dostatečná	podpora vývoje ve všech oblastech
Individuální péče	nedostatečná, jen v některých případech, omezený čas na jedno dítě	opožďení vývoje ve všech oblastech	dostatečná	podpora vývoje ve všech oblastech
Vztahy	nemožnost zažít oboustranné vzájemné vztahy dítěte s dospělým	opožďení v socioemočním vývoji	podpora vzájemných vztahů dítěte a dospělého	podpora socioemočního vývoje, poskytnutí pocitu bezpečí, citového zázemí
Variabilita a intenzita podnětů	nedostatečná	opožďení intelektového a motorického vývoje	dostatečná	podpora intelektového a motorického vývoje
Charakter prostředí	ústavní	omezená podpora vývoje na zajištění základních biologických potřeb	rodinná struktura	podpora socioemočního vývoje, chápání rodinné struktury, pocitu bezpečí

(MPSV, Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmenší děti, 2011, str. 23)

Z přiložené tabulky je patrné, že dítě se může ve všech podstatných oblastech svého života vyvíjet přirozeněji v pěstounské péči než v kojeneckém ústavu díky tomu, že prostředí, ve kterém se nachází, mu poskytuje mnohem více impulzů ke zdravému vývoji stejně tak, jak je tomu u dětí, které se nacházejí ve své biologické rodině.

1.2 Právní úprava náhradní rodinné péče v České republice

V České republice je oblast náhradní rodinné péče upravena několika stěžejními zákony a také množstvím předpisů, které se přímo nebo nepřímo náhradní rodinné péče dotýkají.

Legislativními listinami, které mají mezinárodní charakter a jimž je Česká republika vázána dodržovat jistá pravidla, jsou např.: *Úmluva o právech dítěte*; *Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení* a také *Listina základních práv a svobod EU*.

Velmi významným tuzemským zákonem se pro náhradní rodinnou péči stal *zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník*, který nabyl účinnost 1. 1. 2014 a přebral tak na sebe působnost dříve platného zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Jeho „část druhá“ upravuje v jednotlivých hlavách rodinné právo, kde je např. upraveno osvojení, následky osvojení; poručenství a jiné formy péče o dítě. Dalším neméně významným právním předpisem je *zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí* – ten např. popisuje postup při zprostředkování osvojení a pěstounské péče; práva a povinnosti pečujících osob atd.

Dalšími právními normami, které se svou působností týkají institutu náhradní rodinné péče, u nás jsou:

- *zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních* – definuje zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy; účel těchto zařízení; pracovníky, kteří zabezpečují péči o svěřené osoby; úhradu péče atd.;
- *zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře* – vymezuje jednotlivé dávky státní sociální podpory; podmínky pro získání těchto dávek; jmenuje orgány, které rozhodují o dávkách atd.;
- *zákon č. 110/2006 Sb., o životní a existenčním minimu* – stanovuje životní minimum; částky životního minima; existenční minimum; způsob posuzování příjmů atd.;
- *zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi* – upravuje stav hmotné nouze; osoby, které nejsou v hmotné nouzi; definuje dávky hmotné nouze; výplatu dávek atd.;
- *zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách* – upravuje okolnosti poskytování podpory fyzickým osobám; druhy, formy a podmínky poskytování sociálních služeb; financování sociálních služeb; kdo je sociální pracovník atd.;
- *zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních* – upravuje jednotlivá řízení; účastníky řízení; lhůty pro rozhodnutí a odvolání; místní příslušnost atd.

- vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 17. prosince 2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí;
- normativní instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí ČR č. 5 2013 s účinností od 4. 3. 2013, týkající se dávek pěstounské péče (Vyskočil, 2014, str. 2).

V souladu s těmito právními nařízeními dnes stát deklaruje, že náhradní rodinná péče má přednost před péčí ústavní. V případech, kdy dítě z různých důvodů nemůže zůstat ve své (původní) rodině, se nabízí jako možnost řešení právě náhradní rodinná péče. A až v případě, že dítě nemůže být svěřeno do náhradní rodinné péče, nastupuje péče ústavní.

1.3 Ústavní péče

Abychom měli větší možnost proniknout do celkové problematiky, nastíníme si v této podkapitole péči ústavní. Zaměřujeme se na její subjekty a také způsob, jakým je realizována.

Poukazujeme na toto téma nejen z důvodu utvoření celkové představy o péči o odložené děti, ale také proto, že jedním z hlavních cílů pěstounské péče na přechodnou dobu je *prevence* ústavní péče (v současnosti především u nejmenších dětí), náprava psychické deprivace a jejích důsledků, sanace biologických rodin a tvorba funkčních náhradních rodin (Bubleová, 2002, str. 4).

Ústavní péče se využívá tehdy, kdy rodina zcela selhává v péči o dítě a nelze pro toto dítě zvolit některou z forem náhradní rodinné péče, přičemž je nutné pro dítě zajistit adekvátní výchovné prostředí (Matějček, 1999, str. 39). Z toho vyplývá, že ústavní péči *nepovažujeme za formu náhradní rodinné péče*.

V České republice sahají kořeny ústavní péče do dob Rakouska-Uherska. Za to, že patříme mezi země s vysokým počtem dětí v ústavní péči, také vděčíme marxistické ideologii výchovy, která pokládala kolektivní výchovu za příznivou vzhledem k tomu, že se zde dalo na děti jednotně působit a vychovávat tak jedince ve shodě s ideálem „sociálního člověka“ (Matoušek, 2010, str. 60).

V současnosti se ale Česká republika snaží o snižování počtů dětí v ústavní péči a např. Rada vlády pro lidská práva navrhuje uzákonit věk, do něž by nebylo možné dítě do ústavní péče umístit. Znamenalo by to, že především ty nejmenší děti by měly záruku, že budou vyrůstat

v „rodinném prostředí“. Realizované výzkumy totiž jasně dokazují, že pobyt v ústavní péči u dětí způsobuje i přes dobrý zdravotní stav obtíže jako vyšší nemocnost, neúspěchy ve škole, zaměstnání ale i partnerském životě (MPSV, 2011, str. 5).

Mezi zařízení, která řadíme do systému ústavní péče, patří:

- *Kojenecký ústav a dětský domov pro děti do tří let věku* – zařízení spadající do resortu ministerstva zdravotnictví. Tyto organizace mají výlučné postavení, pokud se jedná o péči o dítě do tří let se zdravotním postižením. Pobyt dětí v tomto typu zařízení je často spojován s nedostatkem možností navázat citovou vazbu na jednu pečující osobu (Jedlička, 2015, str. 393).
- *Diagnostický ústav* – zařízení vykonávající diagnostické, výchovně vzdělávací, terapeutické a další úkoly, které slouží k doporučení k přemístění dětí do příslušných dětských domovů nebo výchovných ústavů, které probíhá na podkladě odporných speciálně pedagogických, psychologických a sociálních vyšetření. Organizační jednotkou je zde výchovná skupina čítající čtyři až osm svěřenců. Délka pobytu svěřenců je osm týdnů (Podzimek, 2015, str. 397).
- *Dětský domov* – zařízení určené pro děti bez vážných poruch chování. V dětském domově je organizační jednotkou rodinná skupina, kterou představují děti různorodého věku i pohlaví. Rodinné skupinky bývají nejméně po pěti a nejvíce po osmi dětech, přičemž se bere ohled na jejich mentální či zdravotní úroveň. Sourozenci bývají zpravidla umístováni do shodného dětského domova a je zde i snaha o to, aby byli ve stejné rodinné skupince. Dětské domovy mohou být zřízeny, pokud jsou zde alespoň dvě a nejvíce pak osm rodinných skupinek (Podzimek, 2015, str. 398).
- *Dětský domov se školou* – zajišťuje péči o děti, které mají nařízenou ústavní výchovu z důvodu, že mají vážné poruchy chování nebo mají uloženou ochrannou výchovu. Děti musejí mít minimálně šest let a mohou zde být umístěny do ukončení povinné školní docházky (ČESKO, 109/2002 Sb.).
- *Výchovný ústav* – zařízení zajišťující výkon ústavní výchovy dětí obvykle starších 15 let, které mají vážné poruchy chování nebo mají uloženou ochrannou výchovu. Také zde je základní jednotkou výchovná skupina a mohou zde být umístěny děti různého pohlaví i věku. Výchovná skupina čítá od pěti do osmi dětí v souvislosti s jejich zdravotním či mentálním postižením a také míře náročnosti výchovy (Podzimek, 2015, str. 398).

Specifickým postavením disponují *zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*, která nejsou považována za typická ústavní zařízení, ale ani náhradní rodinnou péčí, nicméně svým charakterem jsou bližší spíše péči institucionální (Halířová, Sychrová a kol., 2014, str. 43).

To, že děti v těchto organizacích optimálně neprospívají, však nelze svalovat na pracovníky ústavů. Právě tito pracovníci se jim častokrát snaží v rámci svého pracovního místa poskytnout veškerou možnou péči, kterou jim organizace, v nichž působí, nabízejí. Koneckonců již výše několikrát zmiňované deinstitucionalizační snahy ani nepočítají s úplným zrušením ústavní péče. Ovšem naše snažení by mělo směřovat k jejich omezení tak, aby malá část ústavních organizací byla zachována např. pro odrostlejší děti se speciálními potřebami, jež by žily v malých rodinných skupinkách maximálně po deseti dětech v rodinných domech nebo zařízeních podobajících se běžnému bytu. Další alternativou, která by měla fungovat, jsou lůžková zařízení, která by sloužila pro okamžitou pomoc ohroženým dětem. Měla by být vybavena tak, aby mohla pojmout dítě i s rodičem (v případě, že rodič dítě neohrožuje) na dobu nezbytnou pro řešení této situace (Mulheirová, Browman a kol., In Matoušek, 2010, str. 61).

Ústavní výchova přichází na řadu jako poslední varianta na škále možností umístění dítěte. Úkolem soudu tak je zvážit všechna možná řešení, a to především svěřením dítěte do péče fyzické osoby (Vyskočil, 2014, str. 13).

1.3.1.1 Vlivy ústavní péče

Velká řada odborných studií zabývajících se dětmi, které byly umístěny v ústavní péči, dokazují, že dochází k výraznému narušení optimálního vývoje dítěte. Potvrzují tak fakt, že v případě, kdy dítě nemá možnost uspokojit své základní duševní, sociální a citové potřeby, dochází k tzv. *psychické deprivaci* (Ptáček a kol., 2011, str. 13).

Matějček a Langmeier (2011, str. 26) popisují psychickou deprivaci jako psychický stav, který se u subjektu vyskytne v důsledku takových životních situací, které ovlivňují možnost uspokojit některé jeho základní psychické potřeby v dostatečné míře, a to na poměrně dlouhou dobu.

Pro dítě, které je v prvních týdnech a měsících života v ústavním zařízení, může být vliv tohoto pobytu tak silný, že frustrace z tohoto zážitku bude přetrvávat výraznou dobu. Významně se totiž v tomto období buduje „vazba“, která vzniká mezi dítětem a pečující osobou. Dítěti dává poznat pocit bezpečí a utváří v něm pocit jistoty. Děti, které ale vyrůstají v ústavní péči, nemají možnost navázat se na jednu osobu, a proto jim pak mohou zcela scházet dovednosti, které jsou nezbytné k utvoření pozdější vazby. Tyto děti mohou mít později problém s morálními hodnotami, a to z důvodu, že nikdy nebyly propojeny s jinou osobou. Tyto děti také mohou disponovat mylnými představami o zcela zjevných věcech (Purvis, 2013, str. 37).

Psychická deprivace ale není jediným projevem v souvislosti s deprivacemi, kterými trpí děti v ústavní péči. Výzkumy dokazují, že i v případě, že se dítěti v prvních měsících života nedostávalo adekvátní péče anebo vyrůstalo v bezútěšném prostředí, se u něj mohou vyskytnout následující obtíže:

- potíže se schováváním jídla či strach z hladovění, které je způsobeno zkušenostmi s nedostatečnou stravou;
- zadní část hlavy je zploštělá v důsledku dlouhodobého ležení na zádech;
- poruchy zrakového spektra – švidrání od dlouhodobého zírání do stropu;
- porucha zpracování smyslových vjemů, jež se vyskytla v důsledku nedostatečné stimulace a také tím, že dítě nikdo nechoval v náručí;
- omezené dovednosti potřebné k navazování a rozvoji mezilidských pout a vazeb a také nízká míra empatie, která je důsledkem toho, že o dítě nepečovali pozorní lidé;
- výskyt opakujícího se chování, kterým se dítě samo uklidňuje, jako je např. houpání se, cucání palce atd., čímž si dítě vynahrazuje nedostatek vlídné výchovy nebo emočního uspokojení;
- obava z neznámých míst nebo lidí;
- kamarádský postoj ke všem jedincům bez rozdílu, který pravděpodobně plyne z potřeby, která je spojena s dotýkáním a která dříve nebyla naplněna, nebo z nepřítomnosti vazeb;
- nepřiměřeně posazený práh bolesti, který je ovlivněn hladinou hormonu stresu – kortizolu;
- v porovnání s průměrným dítětem je váha i výška menší, a to v důsledku špatné výživy či vystavení působení drog či alkoholu v prenatálním období;
- vlivem zanedbané nebo neléčené chronické ušní infekce ztráta sluchu;

- vývoj řeči a učení je opožděn kvůli nedostatku podnětů smyslových nebo také kvůli vysokému působení stresu (Purvis, 2013, str. 46).

Bowlby (2012, str. 21) říká, že během dospělého života je obtížné vystopovat, jak souvisí narušený emoční stav člověka s jeho prožitky, naproti tomu během *raného dětství* je často vztah mezi emočním stavem a aktuálními či nedávnými prožitky zcela jasný (2012, str. 21).

2 STATUS PROFESIONÁLNÍHO PĚSTOUNSTVÍ/RODIČOVSTVÍ

Druhá kapitola se svým obsahem zaobírá postavou pěstouna, zaměřuje se na jeho osobnost, jeho roli v životě svěřeného dítěte a vliv jeho péče na dítě.

Je evidentní, že profesionální pěstounství sebou přináší mnohé etické a emocionální rozpory a problémy, jako je např. postavení potenciální pečující osoby. V případě adopce jsou vztahy dítěte a rodiče jasné – jsou legislativně ošetřeny, ale v případě pěstounství a obzvláště pak pěstounství na přechodnou dobu dochází k rozporuplným situacím. Dítě a posléze i pěstoun tak může být v určitých situacích zaskočen (Zezulová, 2012, str. 72). A i když je v současné době přijetí nevlastního dítěte hodnoceno jako něco kýženého a je tento fakt přijímán jako prospěšná činnost, stále to pro širokou veřejnost představuje něco neobvyklého nebo podivného a v souvislosti s tím jsou také pěstouni i adoptivní rodiče společností pozorováni. Ochranou proti nepříjemným myšlenkám i dotazům okolí jim tak může být pouze vlastní přijetí identity *náhradních rodičů* (Matějček, 1999, str. 69).

Profesionální rodičovství v České republice nemá velkou tradici. Dříve byl prosazován systém ústavní péče a větší pozornost náhradní rodinné péči je věnována až v posledních letech. Z toho důvodu je také spolupráce s úřady častokrát chápána jako nutné zlo, přičemž důvodem je, že sociální pracovníci jsou přetíženi a množství případů, které mají na starost, je neadekvátní. Rodinám chybí návazné služby, které ale pracovníci nemají kapacitu nabízet s ohledem na množství svých pracovních povinností. Sociální pracovník by ale měl být pro pěstounskou rodinu pomocníkem, kontaktní osobou, měl by být někým, kdo jim bude nablízku a bude znát jejich případ. Odborník, který je schopen poskytnout radu či zprostředkovat pomoc další osobě. Sleduje, jak se dítěti daří a zda jsou naplněny jeho práva a potřeby. Bohužel u nás je zatím tento aktivní model pomoci pěstounským rodinám omezen, nicméně zahraniční praxe poukazuje na fakt, že podpora pěstounských rodin je podstatná pro zvýšení úspěšnosti pěstounské péče. Nejvíce rizikovým a obtížným obdobím pro pěstounské rodiny je prvních šest měsíců po příchodu dítěte do náhradní rodiny. V této době by měli být odborníci připraveni se rodině plně věnovat a poskytnout jí podporu (Matoušek, Pazlarová, 2010, str. 53–55).

V případech, kdy je na pěstouny kladen velký tlak, který se stupňuje nebo který je vleklý, může docházet až k tomu, že pěstoun musí čelit *syndromu vyhoření*, který se často vyskytuje právě u osob pracujících v oblasti pomáhajících profesí. Syndrom vyhoření se projevuje jako stav extrémní vyčerpanosti, úbytku výkonnosti a nejrůznějších psychosomatických obtíží.

Osoba trpící syndromem vyhoření není schopna faktického odpočinku, objevuje se u ní kolísání nálad a také se u ní snižuje imunita. Často je syndrom vyhoření spojen s konflikty rolí, nadměrného očekávání a značného stresu. Vyhoření se vyskytne často tam, kde je nerovnováha mezi profesním očekáváním a realitou (Zezulová, 2012, str. 127).

2.1 Pěstoun rodič versus profesionál

Pojem *profesionální* *pěstoun/profesionální* *pěstounská* *péče* se sice neobjevuje v legislativním vymezení, nicméně odborná i široká veřejnost tyto termíny v debatách hojně využívají. Často je tedy profesionální pěstounská péče synonymem pro pěstounskou péči na přechodnou dobu. Proklamovaná profesionalita má tedy patrně tkvít v míře poskytované péče a také v její úplatnosti (Smolíková, 2014, str. 12).

Rotreklová v publikaci věnující se transformaci systému péče o ohrožené děti tvrdí, že cílem pěstounské péče by mělo být především zajištění dítěte, poskytnutí rodinného prostředí a také nahrazení rodičovské péče, ne však nahrazení biologických rodičů (2008, str. 22).

Od pěstounů – profesionálů se však očekává, že nebudou pouhými diváky příběhu dítěte, ale že do něj sami budou aktivně zasahovat, např. podporovat při návštěvách biologických rodičů jejich „napravení“ a pracovat jako tým, který bude společně postupně budovat výchovné a pečovatelské schopnosti rodičů a jak dítě, tak biologické rodiče postupně připravovat na jejich shledání (Gabriel, Novák, 2008, str. 62).

V novele zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, se k označení pěstouna využívá pojem *osoba pečující*, nikoli termín náhradní rodič/e. Toto označení chápeme jako podstatný bod, avšak pečující osobou může být kterýkoliv dospělý, který se o dítě dokáže postarat a zajistit jej. Starost o dítě ovšem vyžaduje víc než fyzickou péči, dítě totiž zasluhuje výchovu a lásku (Sobotková, Očenášková, 2013, str. 17).

Z těchto důvodů pro tuto práci rodičovství nechápeme jako pouhé poskytování výživy a dalších věcných potřeb nezbytných pro udržení života, nýbrž jako poskytování podpory a jistoty. WHO a UNICEF definují termín „zdravá rodina“, který představuje rodinu, v níž funguje soudržnost mezi jejími členy a jsou vytvořeny emočně pozitivní vztahy. Obdobným způsobem funguje i rodina pěstounů na přechodnou dobu. Je zde přítomno totiž rodičovství psychologické, kdy náhradní rodiče vytvářejí se svěřeným dítětem interakce a suplují tak na potřebnou dobu rodinu biologickou (Ptáček a kol., 2011, str. 9). To také potvrzuje např.

Matějček (1994, str. 21), který říká, že „... dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají, a že mu vůbec nezáleží na tom, zdali na to mají potvrzení z porodnice.“

Jedinci, kteří se stanou pěstouny na přechodnou dobu, musejí být stabilními osobnostmi, které mají náležité předpoklady a také schopnosti pro péči o dítě. Musejí zajistit pro dítě odpovídající zázemí a také splňovat kritéria, jako jsou např. dobré komunikační schopnosti, a to z důvodů pozdější komunikace s biologickými rodiči. Měli by mít také uspokojené své rodičovské potřeby na vlastních dětech, aby se na svěřené dítě příliš nenavázali. Dále se také dbá na to, aby měli dobré partnerské vztahy, sleduje se stav domácnosti, dosavadní zaměstnání atd. Doporučuje se také, aby věkový rozestup mezi přijatým dítětem a dítětem vlastním byl alespoň 10 let (MPSV, 2011, str. 32).

Tyto požadavky názorně demonstrují, jak velké nároky jsou na pěstouny kladeny. Je tedy zapotřebí (s ohledem na nároky na ně kladené) vytvářet pěstounům optimální podmínky pro jejich práci, zajistit odborná školení a vzdělávání a umožňovat spolupráci s odborníky.

2.2 Jak je to v zahraničí?

Nutno dodat k výše uvedeným informacím, že v různých zemích existují různá pojetí profesionální péče o odložené děti.

Pokud se podíváme např. k našim nejbližším sousedům na *Slovensko*, zjistíme, že zde existuje *institút profesionálnej rodiny*. Ten vznikl na podkladu myšlenky, která chtěla vytvořit síť profesionálních rodičů, kteří by byli specializováni a přijímali by do péče děti se speciálními potřebami. V současné chvíli fakticky funguje jako péče o dítě v období, kdy se řeší jeho legislativní poměry, popřípadě se sanuje původní rodina. Profesionální rodič je zaměstnancem dětského domova a dítě je tak ve své podstatě v ústavní péči s výhodami péče rodinné. V tomto typu soužití však není určena doba, po kterou dítě v rodině setrvává, nicméně tato forma není považována za dlouhodobou možnost řešení situace dítěte, tou i nadále zůstává klasická pěstounská péče (Šmajdová Búšová, Kučera, 2015, str. 15–17).

V *Rakousku* se zase realizuje projekt *sociálně-pedagogických pěstounských rodin*. Do těchto rodin jsou přijímány děti, které by jinak byly jen těžce umístitelné do sítě běžných pěstounských rodin. Jedná se především o děti, které disponují zvláštnostmi v chování, byly tělesně nebo psychicky týrané, sexuálně zneužívané, děti s vrozenými vadami, tělesně či

duševně postižené nebo např. děti starší. Pěstounům, kteří o tyto děti pečují, jsou vypláceny dávky, v nichž jsou obsaženy veškeré výdaje, které pěstoun má se svou osobou i dítětem, a pěstounství tak představuje zaměstnání. Lidé, kteří chtějí tuto „práci“ vykonávat, musejí absolvovat odborné vzdělávání v rozsahu dvou semestrů a také nadstavbový kurz v celkovém rozsahu 61 hodin. Pěstouni jsou tak vzděláváni v oblasti vývojové psychologie nebo také seznamováni např. s terapeutickými možnostmi působení na dítě. Také ve Švédsku existuje profesionální pěstounská péče, jejíž náklady platí stát. Stát vybírá a také vzdělává osoby, které tuto práci poté vykonávají. Pěstouny mohou být jak jednotlivci, tak manželské páry nebo např. páry homosexuální. Do těchto rodin jsou poté umísťovány maximálně čtyři děti a některé rodiny také přijímají děti, které se ocitly v aktuální nouzi. To, jakým způsobem zde děti prospívají, je průběžně sledováno sociálními pracovníky (Zezulová, 2012, str. 177–178).

V některých západních zemích se také jako alternativa k dlouhodobému pobytu v ústavní péči využívají pobyty v náhradní rodině, kam jsou umísťováni především riziková mladiství. Osoby, které pečují o tyto děti, jsou odborně vybírány a zaškolovány a jejich „práce“ podléhá supervizi. Tato péče o mladistvé vykazuje lepší výsledky, než mají děti umístěné v ústavech (Matoušek a kol., 2011, str. 96).

2.3 Pozitiva pěstounské péče na přechodnou dobu

Podle Škoviery (2007, str. 49–50) jsou děti, které jsou umístěny do náhradní rodinné výchovy, mnohdy emocionálně i sociálně oslabeny. Často se totiž již v období prenatálního vývoje potýkají s fyziologickým ohrožením, jako jsou alkohol, drogy nebo třeba nedostatečná zdravotní péče. Tyto děti jsou tedy traumatizovány jak v průběhu těhotenství, tak po narození, před umístěním do náhradní výchovy a také následně po příchodu do náhradního prostředí. Pro zmírnění nebo úplné odstranění poruch vývoje je důležité zejména profesionálně kvalifikované přístupy od pečujících, dále to, aby si dítě samotné vyřešilo své vývojové a psychosociální krize – a také aby si dítě a pečující osoba společně vybudovali pozitivní emoční vztah.

Pěstounská péče na přechodnou dobu dítěti poskytuje možnost naučit se *navázat výlučný vztah k osobě, které o něj pečuje*. Vytváření pevných vazeb je pro dítě především v období raného věku důležité s ohledem na jeho budoucí schopnost navazování vztahů např.

v dospělosti a také na jejich kvalitu. Proškolení pěstouni umějí s dítětem citlivě pracovat tak, aby se v pravý okamžik umělo odprosit od jejich péče a „překlopit“ vazbu na jinou osobu. Děti svěřené do pěstounské péče na přechodnou dobu *netrpí deprivacími procesy*, jako to bývá u dětí v ústavní péči, ale rozvíjí se u nich zdravý psychomotorický rozvoj. Pěstounská péče na přechodnou dobu také plní *funkci preventivní*. Díky odborné péči děti neprožívají tolik traumatizujících situací, a lépe tak budou v budoucnosti odolávat např. rizikovému chování než děti z ústavní výchovy. V neposlední řadě také *usnadňuje dítěti vstup do nové adoptivní rodiny*. Děti si totiž s sebou nesou osobní věci, vzpomínky a např. fotoalba, aby v jejich životě nevznikla „bílá místa“ (Ptáček a kol., 2011, str. 39).

Výchova dětí v ústavech, ač je zaměřená na dítě, nedokáže plně nahradit funkce rodiny. Především skutečnost, že v rodině je matka/pečující osoba stálá a přítomna neomezeně, dává dítěti citové stimuly a oboustranné citové zaujetí. Toto vychovatelky nejsou schopny dětem poskytnout s ohledem na jejich časově limitovanou přítomnost. Rozhodujícím faktorem je tedy *citová zainteresovanost* v osudu dítěte (Matoušek, 1994, str. 40).

Výzkumy dokazují, že děti, které procházely celý život pouze ústavní výchovou a neměly nikdy šanci poznat výchovu v rodině, mají v pozdějším životě největší obtíže v citové interakci, nejsou schopny adekvátní odezvy v případě, že jim někdo projevuje náklonnost. Mají problémy se zamilovat a založit tak trvalý vztah, milovat své potomky a tak dále (Matoušek, 1994, str. 41).

V polovině roku 2015 byl proveden průzkum, který se zaměřoval na účinnost pěstounské péče na přechodnou dobu. V něm bylo zjištěno, že institut plní svou roli a často vyslovované pochybnosti a obavy z toho, že půjde o byznys s dětmi, se zdál přehnaný. Průzkum také prokázal, že ve 47,1 % odcházejí děti do adopce a ve 25,7 % do pěstounské péče dlouhodobé. Pouze v 0,8 % případů muselo být dítě předáno jiným pěstounům na přechodnou dobu. Celkově se pak 97 % dětem podařilo zajistit dlouhodobé řešení jejich situace (Lumos, 2015, str. 18).

Tyto argumenty a také mnohé další nám jasně naznačují, že situace dětí, a to především těch nejmenších, by měla být řešena bez jakýchkoliv prodlev a co možná nejcitlivěji.

3 SOCIÁLNÍ PEDAGOG V KONTEXTU PĚSTOUNSKÉ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU

Pojetí sociální pedagogiky není jednoznačné a liší se v závislosti na státu, pohledu, ale i názoru autora. Některá pojetí sociální pedagogiky jsou širší, některá užší. V závislosti na tom jsou také více rozpracována. Zaměření se tak často různí, ale celkově se dá říci, že orientace sociální pedagogiky se netýká jen vybraných kategorií společnosti, nýbrž celé populace (Kraus, 2014, str. 41).

V této kapitole se však zaměřujeme na osobnost sociálního pedagoga jako odborníka, který se zabývá širokým spektrem problémů, které jsou spjaté s výchovným působením na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny, a to jak mládeže, tak dospělých. Často řeší právě problémy představující poruchy rodiny a rodičovství, zanedbávání dětí, delikvenci a agresi mládeže. Sociální pedagog se zabývá tématem náhradní rodinné péče, ale i mnoha dalšími (Průcha in Andrysová, Martincová a kol., 2014, str. 14).

Práce sociálního pedagoga spočívá v pomoci druhým, nicméně jak již víme, konkrétní pole působnosti je proměnlivé, a to je také příčina, proč je tak náročné najít pro sociálního pedagoga společného jmenovatele a vymezit tak definitivně jeho profesi. Sociální pedagogiku řadíme do oblasti oborů, které se obsahem své práce řadí mezi *pomáhající profese*, podobně jako např. psychologové, speciální pedagogové nebo lékaři (Procházka, 2012, str. 73).

Osobnost sociálního pedagoga můžeme do jisté míry považovat za *manažera sociálních problémů*, který by měl za pomoci sociálních a vzdělávacích metod a technik participovat na řešení problémů a podílet se na zdokonalování životních podmínek ve společnosti. Tuto činnost by měl dělat profesionálně a tvořivě (Andrysová, Martincová a kol., 2014, str. 17).

Jedním z hlavních témat, které se v současné době aktivně diskutují, ve spojení s postavou sociálního pedagoga je konkrétní vymezení jeho profese tak, aby bylo možné zařadit postavu sociálního pedagoga do Katalogu profesí. Projednávají se např. témata, jako jaké pracovní činnosti mají být v jeho kompetenci; legislativní podmínky – respektive nutnost jejich dořešení; zapojení sociálního pedagoga do práce s konkrétní cílovou skupinou a tak dále (Procházka, 2012, str. 72). Avšak i přes tuto skutečnost jsme schopni definovat základní kompetence, kterými sociální pedagog disponuje a skrze kterou realizuje svou práci. Pokud se zaměříme konkrétně na oblast náhradní rodinné péče, tedy nejen oblast pěstounství na přechodnou dobu, sociální pedagog nejvíce využije kompetenci *poradenskou* a

manažerskou. Obě kompetence mu umožňují zvolit patřičný poradenský přístup, kdy dokáže usměrňovat dialog s klientem a hledat možná řešení jeho případu. Sociální pedagog je v tomto ohledu také odborník, který dokáže rozpoznat vhodnost spolupráce s dalšími odborníky a také institucemi, kdy cíleně organizuje jejich společnou činnost (Procházka, 2012, str. 80).

Díky nedávno zrealizovanému výzkumu na půdě Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně (2011–2012) bude podán podnět na úpravu obsahové struktury předmětů v rámci studia pomáhajících profesí na Fakultě humanitních studií, a to hlavně u sociálních pedagogů, všeobecných sester, porodních asistentek i zdravotně sociálních pracovníků, aby studenti těchto oborů byli ještě lépe vzděláváni v oblasti náhradní rodinné péče. Uvažuje se totiž o zavedení nového předmětu *(De)institucionalizace a transformace ústavní péče*, díky němuž by měli studenti lepší možnost propojovat své vědomosti, které již mají s konkrétními případy, což by jim umožnilo ještě lepší porozumění otázkám týkajících se transformace ústavní péče (Vávrová, Musilová a kol., 2014, str. 16).

3.1 Sociální pedagog jako sociální pracovník

Sociální pedagog doposud není uznán jako plnohodnotná profese a není ani zařazen do *Katalogu prací*. I když si sociální pedagogika jako vědní disciplína i studijní obor cestu na výsluní našla, v praxi stále ještě sociální pedagog není uznáván. Zmínky o sociálním pedagogovi nalezneme v Zákoně o pedagogických pracovnících č. 563/2004 Sb., ale není zde uveden samostatně, nýbrž jako náležité vzdělání pro vychovatele, asistenta pedagoga nebo pedagoga volného času. Dále v Zákoně č. 108/2006 o sociálních službách, kde je uveden také jako jedna z možností absolvovaného vzdělání, které umožňuje vykonávat profesi sociálního pracovníka (Andrysová, Martincová a kol., 2014, str. 41).

Pro účely naší práce a s ohledem na současný legislativní stav nahlížíme na sociálního pedagoga spíše jako na sociálního pracovníka, který se tak může angažovat v oblasti náhradní rodinné péče.

Sociální pracovník je představitel disciplíny, která je uznávána jako vědecky fundovaná a díky níž zajišťuje péči o potřebné na profesionální úrovni. Sociální pracovník pracuje se všemi potřebnými sociálně znevýhodněnými skupinami a realizuje svou práci skrze služby nebo jiné aktivity, které by klientovi měly pomoci, aby si příště dokázal pomoci sám.

Sociální práce si zakládá na spolupráci s dalšími vědními disciplínami, zejména s psychologií, sociální pedagogikou, andragogikou atd. (Gulová, 2011, str. 14–15).

Metody, které sociální pracovník (potažmo sociální pedagog) využívá při své práci, jsou například:

- Rozhovor týkající se chování člena rodiny
- Pozorování spontánní komunikace rodiny
- Pozorování komunikace při navození určité situace
- Analýza písemností a dokumentů

Skutečnosti, které jsou takto zjištěny pozorováním, je třeba následně ověřit rozhovorem. Naopak diskuzi vedenou s klientem je nutné ověřit pozorováním (Matoušek, Palzarová, 2010, str. 118–121).

Osobnostně by tak sociální pedagog jako odborník působící v oblasti pomáhajících profesí měl disponovat např.: empatií, pochopením, všímavostí, upřímností, zájmem, flexibilitou, schopností regulovat a zvládat tlak a stres (Andrysová, Martincová a kol., 2014, str. 49).

V praxi pak sociální pedagog v rámci pěstounské péče na přechodnou dobu může působit v těchto pozicích:

- Sociální pracovník dítěte – zpravidla vytváří nebo se spolupodílí na hodnocení rodiny dítěte. Zná prostředí, ze kterého dítě pochází, a disponuje tak významnými informacemi o jeho biologických rodičích.
- Doprovázející pracovník pěstounské rodiny – orientuje se a zná jak pěstounskou rodinu, tak vztahy, které v ní panují. Zná také přístup pěstounů k samotnému dítěti.
- Klíčový pracovník orgánu sociálně právní ochrany dle příslušnosti pěstounů – v případě, že není zároveň doprovázejícím pracovníkem pěstounské rodiny, zajišťuje kontrolu výkonu péče a doporučuje také, jaké jsou např. vhodné služby, které by pěstounská rodina měla využít, aby byl naplňován individuální plán péče o dítě.
- Sociální pracovník krajského úřadu – poskytuje především metodickou podporu doprovázejícímu pracovníkovi a také sociálním pracovníkům orgánu sociálně právní ochrany dětí. Vystupuje také na pomoc v situaci, kdy se pro dítě hledá vhodné řešení nebo vhodný postup atd. (MPSV, 2015, str. 22)

V oblasti pěstounské péče na přechodnou dobu je *velmi podstatná* především osoba doprovázejícího pracovníka. Ten reflektuje s pěstouny výkon péče, vývoj dítěte, jeho projevy, výchovné postupy, plánuje s pěstouny potřebné další služby jako např. poradenství. Řeší s rodinou aktuální obtíže a pracuje na podpoře identity rodiny, která má fungovat jako celek – pomáhá rozvíjet vzájemné vztahy. Pracovník se také soustředí na dítě samotné a sleduje naplnění jeho potřeb a pocitů a v případě, kdy je to možné, zjišťuje názor dítěte. Doprovázející pracovník bývá s rodinou v dlouhodobém a intenzivním kontaktu, přičemž pracuje na budování důvěry v rámci zachování profesionálních vztahů. Pracovník také otevírá témata, která pro rodinu mohou být do jisté míry nepříjemná, jako je například kontakt s biologickou rodinou apod. Měl by ale umět pokládat tyto otázky citlivě a vždy rodině vysvětlit, proč danou otázku pokládá. Doprovázející pracovník také provádí namátkovou kontrolu, zda pěstouni plní své povinnosti při výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu (MPSV, 2015, str. 14–15).

Od sociálního pedagoga se očekává, že bude profesionálem, který pěstouny respektuje a bude jejich partnerem; bude pozorný vůči jejich potřebám a potřebám rodiny jako celku; bude rodině k dispozici v případě, že potřebuje poradit s praktickými záležitostmi, jako jsou finance nebo služby; poskytne pěstounům podporu při styku s biologickou rodinou dítěte a bude všímavý vůči jejich potřebám (Matoušek, Pazlarová, 2010, str. 57).

3.1.1 Náborové a osvětové akce

V oblasti náhradního rodičovství se rozhovory o jakékoliv formě náboru nebo rekrutování považují za částečně odborně i morálně sporné. Na misky vah je pokládána především motivace stát se pěstounem. Diskutuje se otázka, zda jedinec, který se nyní chce stát pěstounem, byl vskutku doposud „pouze“ špatně informován – anebo je jeho motivem vidina vyřešení nezaměstnanosti nebo možnost stálého příjmu. (Škoviera, 2007, str. 64)

Jako odpověď na tyto otázky se nabízí kvalifikovaná a citlivá osvěta v oblasti celé náhradní rodinné péče. Tato cílená osvěta by měla vést v první řadě k *posílení podpory zájemců o pěstounskou péči* a následně se zaměřovat na odbornou přípravu pěstounů, kteří čekají na přijetí dítěte do rodiny. Rodinám, které se takto do programu zapojí, je ovšem zapotřebí poskytovat odbornou podporu nejen na začátku, ale i v průběhu celého jejich působení, a to s ohledem nejen na emocionální náročnost této činnosti, *kteřá je značná, ale vytvořit možnost o případných problémech diskutovat se zasvěcenými odbornými pracovníky*. Nelze

opomenout ani často diskutované finanční a materiální zabezpečení, které neodmyslitelně patří k výkonu pěstounské péče (Jedlička, 2015, str. 392). Hmotné zajištění je velkým a ve své podstatě i samostatným tématem v oblasti náhradní rodinné péče, nicméně jak vyplývá z odborných analýz, je velmi často právě tím důvodem, proč řada lidí pěstouny být nemůže. Mnoho z těchto osob si jednoduše nemůže dovolit ztratit příjem a celodenně zdarma pečovat o dítě, a to ani v případě, že se jedná o dítě příbuzné osoby (Vránová, 2011, str. 64).

S ohledem na to, že sociální pedagog je odborník, který disponuje různými kompetencemi, z nichž především *organizačně-manážerská* souvisí s plánováním činností, psaním projektů a vedením dokumentace, se domníváme, že by do jeho kompetencí mohla spadat právě činnost osvětová, která také souvisí s kompetencí *edukační*, která je rovněž považována za schopnost, kterou sociální pedagog disponuje (Voráčková in Andrysová, Martincová a kol., 2014, str. 47). Také Kraus se v souvislosti s uplatněním sociálního pedagoga zmiňuje o činnosti *poradenské*, o možnosti uplatnění v *managementu* a *organizování* a také v oblasti *osvěty* (2008, str. 51–52).

Pokud se podíváme do budoucnosti, tak také fakt, že se diskutuje o zařazení nových předmětů do vzdělávacích plánů oboru sociální pedagogika, z nichž jeden má pojednávat o reklamě – *jak dělat reklamu v sociálních službách*, nás navádí k myšlence, že právě sociální pedagog je vhodnou osobou pro šíření informací a možný organizovaný „nábor“ pěstounů na přechodnou dobu (Andrysová, Martincová a kol., 2014, str. 95).

3.2 Zvedání prestiže povolání sociálního pedagoga

Jak je vidno, teoreticky je sociální pedagogika vymezena tak, že potenciální spektrum uplatnění sociálního pedagoga je velmi široké. Praxe nám však ale ukazuje, že veřejnost často ani netuší, kdo to sociální pedagog je a čím se zabývá (Potměšilová a kol., 2013, str. 15).

Vyjadřují se k tomu např. i Kraus a Polášková (2001, str. 34), kteří vidí problém v tom, že pozice profese sociálního pedagoga není dostatečně institucionálně zakotvená, z čehož samozřejmě vyplývá, že prestiž povolání samotného sociálního pedagoga nevypadá příliš optimisticky (2001, str. 34). Dalším důvodem nízké prestiže sociální pedagogiky je, že Česká republika převzala model „social work“ od anglosaských zemí, kdy sociální práce a sociální pedagogika představují patrnou diferenciaci v zaměření. V jiných zemích jako např.

na Slovenku nebo v Polsku mají sociální pedagogika i sociální práce své vlastní nezastupitelné místo, kdy se hovoří o konvergentním pojetí. A ač je zde zachována osobitost obou oborů, přístup představuje jistou integraci (Kraus, 2014, str. 57–58).

Velmi podstatným faktem pro rozvoj sociální pedagogiky a pozvednutí její prestiže je vznik Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice, která se angažuje v jednáních týkajících se povolání sociálního pedagoga a řeší tak tuto situaci. Asociace vznikla v roce 2013 a od té doby se snaží aktivně rozvíjet sociální pedagogiku – jak studijní, tak také vědní obor. Členové Asociace se podílejí na vzdělávání v oblasti sociální pedagogiky. Tato Asociace se v současnosti zformovala do dvou pracovních skupin, kdy každá z nich pracuje na vlastním programu. Jedna skupina se snaží včlenit profesi sociálního pedagoga do Zákona o pedagogických pracovnících (č. 563/2004 Sb.), druhá usilovně pracuje na ponechání sociálního pedagoga ve vymezení absolvovaného vzdělání pro výkon sociálního pracovníka (108/2006 Sb.). Druhá skupina tak činí z důvodu, že se projednává nový zákon, který by mohl sociálnímu pedagogovi odebrat možnost uplatnit se jako sociální pracovník z důvodu snah o větší precizaci sociální práce (Andrysová, Martincová a kol., 2014, str. 23–24).

Následující výzkumná část navazuje na myšlenku zvedání prestiže povolání sociálního pedagoga a snaží se nabídnout konkrétní alternativu uplatnění, která by sociálnímu pedagogovi mohla pomoci k lepšímu postavení a celkově větší prestiži.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 SHRUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI

První část bakalářské práce je věnována problematice náhradní rodinné péče v teoretické rovině. Jednotlivé podkapitoly se zabývají vybranými formami náhradní rodinné péče, zmiňují se o aspektech, které skýtají, a také pojednává o právní úpravě těchto vybraných forem. Náhradní rodinná péče působí jako prevence vzniku psychické deprivace, která má často devastující účinky na psychický, ale i sociální a také fyzický vývoj dítěte. Dále jsme se seznámili s pojmem profesionální rodičovství, které v tuzemském slovníku jak veřejnosti, tak odborníků představuje synonymum pro pěstounskou péči na přechodnou dobu. Vysvětlili jsme si, že spíše než o rodičovství se jedná o komplexní specializované pečovatelské služby, které poskytují odborně proškolené osoby. Tyto osoby pak dítěti poskytují zázemí pro jeho dobrý rozvoj po všech stránkách. S ohledem na tuto skutečnost také uvádíme konkrétní výčet pozitiv, která s sebou nese pěstounská péče na přechodnou dobu. Poslední kapitola teoretické části této práce je věnována sociálnímu pedagogovi, jeho kompetencím a schopnostem, které může aplikovat při práci s pěstounskými rodinami. Zaměřujeme se především na pozici sociálního pracovníka, který působí v oblasti náhradní rodinné péče, především pak v oblasti pěstounské péče na přechodnou dobu. Uvádíme konkrétní výčet pracovních pozic, které může sociální pedagog zastávat, nicméně stále v pozici sociálního pracovníka. Na závěr se také zmiňujeme o zvedání prestiže sociálního pedagoga s ohledem na to, že je to stále více diskutovaným tématem. Domníváme se totiž, že pokud by byla tato profese uznána, byla by oblast náhradní rodinné péče jednou z hlavních oblastí, kde by se sociální pedagog mohl angažovat a působit jako odborník na tuto problematiku.

5 VÝZKUMNÁ ČÁST

5.1 Předvýzkum

Předvýzkum byl proveden pomocí čtyř rozhovorů s vybranými pěstouny na přechodnou dobu, s nimiž jsme identifikovali konkrétní oblasti jejich práce, které se svým obsahem mohou týkat činnosti sociálního pedagoga. Tyto oblasti jsme díky předchozímu studiu odborné literatury zúžili a na jejich podkladě, pak vytváříme konkrétní položky výzkumu.

5.2 Výzkumný cíl

Cílem našeho výzkumného šetření bylo zjistit od pěstounů na přechodnou dobu, zda je možné identifikovat konkrétní oblast jejich práce, se kterou by sociální pedagog mohl být nápomocen v souvislosti s tím, zda jsou spokojeni se současným stavem pěstounské péče na přechodnou dobu a zdali služby, které jim jsou poskytovány, považují za dostatečné. Také jak hodnotí informovanost veřejnosti o institutu přechodného pěstounství nebo co pociťují po předání dítěte.

5.3 Výzkumné otázky

Na základě výzkumného cíle byly stanoveny výzkumné otázky, pomocí nichž byl zkonstruován dotazník obsahující 19 otázek, z nichž 11 položek bylo uzavřených a 8 položek polootevřených. Hlavní výzkumná otázka: Jaké jsou názory pěstounů na přechodnou dobu na možnosti uplatnění sociálního pedagoga v oblasti pěstounské péče na přechodnou dobu?

Dílejší výzkumné otázky:

- 1. S jakými konkrétními potřebami pěstounů by sociální pedagog mohl být nápomocen?
- 2. Jaký je názor respondentů na služby poskytované pěstounskou péčí na přechodnou dobu?
- 3. Jaké služby, jež může poskytnout sociální pedagog, by respondenti ocenili?

- 4. Jaký je názor respondentů na informovanost veřejnosti v otázce pěstounské péče na přechodnou dobu?
- 5. Jaký je názor respondentů na jejich roli pěstouna?

5.4 Metodologie výzkumu

Výzkumné šetření se uskutečnilo od ledna do konce března roku 2016, kdy byli respondenti elektronicky osloveni s žádostí o vyplnění *dotazníku*, který byl umístěn na webovém portálu www.vyplnto.cz. Dále byla výzva k vyplnění dotazníku na vybraných internetových stránkách a také byly osloveny doprovázející organizace, které spolupracují s pěstouny. Doprovázející organizace nejevily o možnost spolupráce velký zájem z toho důvodu, že samy často provádějí dotazníková šetření a nechtějí své klienty zatěžovat více, než je nezbytně nutné.

Na začátku dotazníku byli respondenti seznámeni s důvody sběru dat a stručným popisem, jak dotazník vyplnit. Položky dotazníku byly jak uzavřené, tak polootevřené, aby se respondenti mohli svobodně vyjádřit. První tři položky dotazníku jsou věnovány věku, pohlaví a době, po kterou respondenti pěstounskou péči vykonávají. Další položky dotazníku pak už zjišťovaly odpovědi na to, jak vnímají pěstouni svou *vlastní roli*, zdali by ocenili *možnost specializovat se* na vybranou skupinu dětí nebo zdali by ocenili *více vzdělávacích akcí* týkajících se jich samotných. Dalšími položkami v dotazníku jsme zjišťovali, *zda je přijetí dítěte* pro pěstouny psychickým *náparem*, jak se pěstounům *komunikuje* s doprovázející organizací nebo *co* konkrétně *jim* při výkonu jejich práce *chybí*, z důvodů, že právě tyto oblasti by mohl sociální pedagog svým působením zkvalitňovat.

Výzkum se také zaměřoval na informovanost veřejnosti v otázce pěstounství na přechodnou dobu, konkrétně jak okolí pěstounů hodnotí jejich úlohu a také jaké jsou ohlasy široké veřejnosti, se kterými se pěstouni setkávají.

5.5 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor byl tvořen respondenty, kteří jsou podle Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí zařazeni do evidence osob, které mohou vykonávat

pěstounskou péči na přechodnou dobu. Výzkumného šetření se zúčastnilo 62 osob, z nichž 51 respondentů bylo osloveno přímo s žádostí o vyplnění dotazníku spolu s prosbou o případné oslovení dalších potenciálních respondentů, 11 respondentů bylo získáno pomocí metody sněhové koule². Přestože byla snaha o získání respondentů obou pohlaví, muži jsou zde zastoupeni pouze 16 %.

² „Metoda sněhové koule je určena k získávání nových případů na základě procesu postupného nominování dalších osob již známými případy. Vlastní proces výběru začíná u jednoho nebo více jedinců, o nichž se ví, že splňují daná kritéria.“ (Zdroj: Příručka k provádění výběru metod sněhové koule, 2003 str. 19)

6 ANALÝZA ZÍSKANÝCH INFORMACÍ

Tato kapitola je věnována analýze informací získaných v rámci dotazníkového šetření. Získaná data jsou rozdělena do jednotlivých sekcí podle toho, na jakou oblast se otázky dotazníku zaměřovaly. Tato část práce se tedy orientuje na zodpovězení výzkumných otázek. Pro ověření získaných dat jsme využili u vybraných položek test dobré shody chí kvadrát. V závěru a v kapitole doporučení pro praxi uvádíme podrobněji poznatky, k nimž jsme dospěli.

6.1 Identifikační položky

První tři položky v dotazníku byly zaměřeny na zjištění věku, pohlaví a také délky doby, po kterou jsou pěstouni zařazeni do programu pěstounské péče na přechodnou dobu.

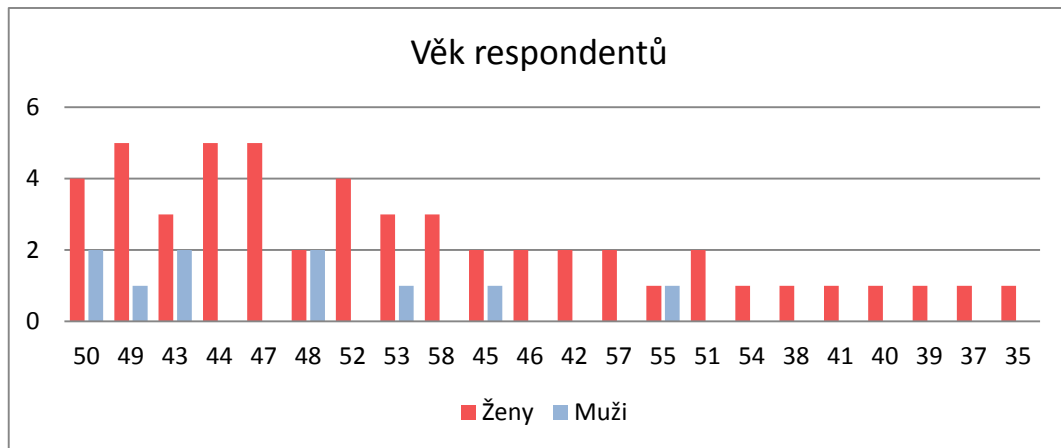
Do dotazníkového šetření se zapojilo 62 pěstounů na přechodnou dobu. Téměř 84 % respondentů představovaly ženy, zbylých 16 % představovali muži. Tento nepoměr v množství zastoupených žen a mužů si vysvětlujeme především tím, že v programu pěstounské péče na přechodnou dobu jsou zařazeny převážně právě ženy.

Výběr vzorku pro výzkum byl záměrný, a to z toho důvodu, že jsme se domnívali, že pokud chceme do problematiky pěstounské péče proniknout co nehlouběji, jsou to právě pěstouni, kdo může zasvěceně o problematice něco vypovědět.

Tabulka 2

Počet respondentů						
Délka působnosti	Ženy		Muži		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
1–12 m.	18	29	5	8	23	37,1
12–24 m.	21	33,9	4	6,5	25	40,3
Více než 2 r.	13	21	1	1,6	14	22,6
Celkem	52	83,9	10	16,1	62	100

Graf 1

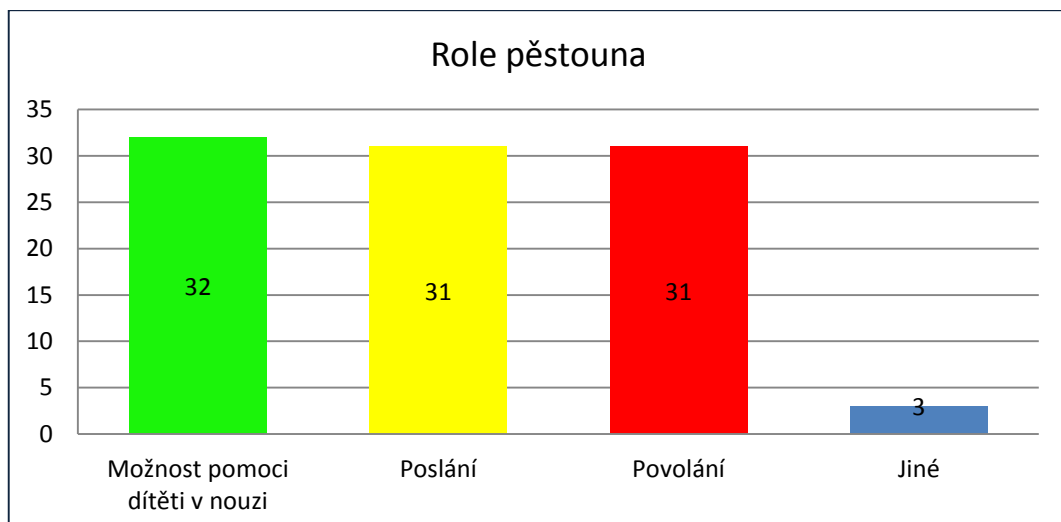
Věk respondentů se pohyboval mezi 35 až 58 lety, přičemž průměrný věk představoval 47,92 let.

6.2 Sebepojetí pěstounů na přechodnou dobu

Na oblast sebepojetí pěstounů se zaměřujeme především z důvodu, že to, jakým způsobem se vnímají sami pěstouni, je velmi podstatné pro práci s nimi. Pomáhá nám lépe s pěstouny pracovat a uchopit jejich problémy.

Otázka číslo 4 zjišťovala, jak pěstouni vnímají svou roli pěstouna na přechodnou dobu. Pro zjištění této otázky byla použita polootevřená otázka s možností označit více odpovědí. Otázka také umožňovala pěstounům vyjádřit svůj vlastní názor pomocí otevřené odpovědi. Tuto možnost však využili pouze tři respondenti.

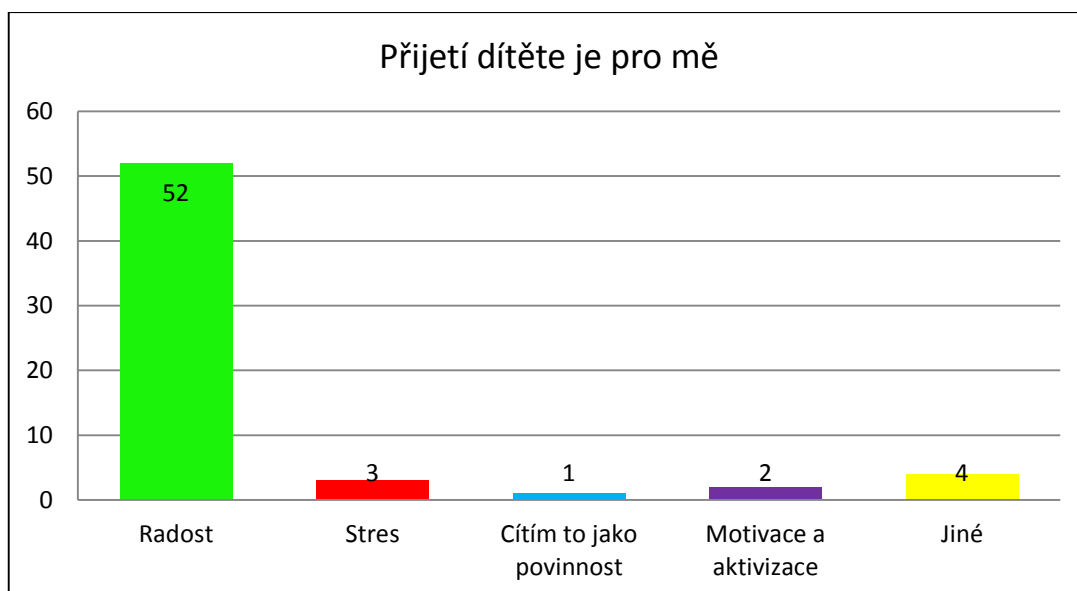
Graf 2

Rolí pěstounů se zabýváme již v teoretické části práce a zajímal nás názor pěstounů na to, jak oni sami vnímají svou roli a zdali se např. nepovažují za náhradní rodiče. Jak názorně zobrazuje graf č. 2, pěstouni svůj výkon vnímají jako povolání (32 %) a poslání (32 %) v totožném zastoupení. Také pro ně výkon této profese představuje možnost pomoci dítěti v nouzi (33 %), což byla nejčastěji označená možnost odpovědi. Jinou odpověď pak zvolily 3 % respondentů.

Otázka č. 5 zjišťovala, co pro pěstouny představuje přijetí dítěte do rodiny. Pro 52 respondentů (84 %) představuje přijetí dítěte radost. Pro tři respondenty stres (5 %), dva respondenti vnímají přijetí dítěte jako motivaci a aktivizaci (3 %) a pouze jeden respondent vedl, že to cítí jako povinnost (2 %). Zbylí respondenti uváděli jiné odpovědi (6 %).

Graf 3

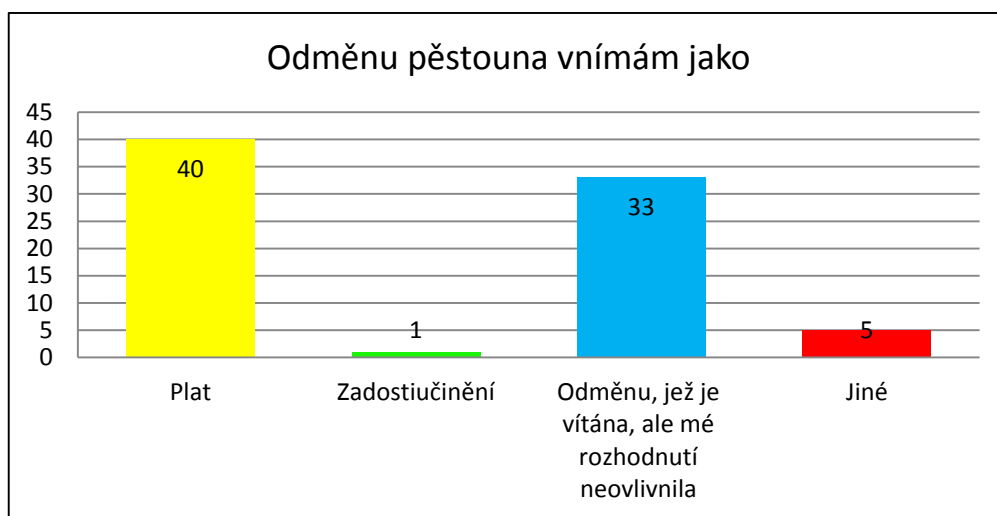

Mezi jinými odpověďmi se například vyskytlo, že „je to směsice pocitů, radost, očekávání mírných potíží se zvykáním, očekávání neznáma, naděje“.

Tato otázka měla za cíl zjistit, co pěstouni prožívají bezprostředně při přijetí dítěte a zda jsou na tuto situaci dobře psychicky vybaveni.

Další otázka (otázka č. 8), která se zaměřovala na sebepojetí pěstounů, se týkala finančního ohodnocení jejich práce. Otázka umožňovala respondentům označit více odpovědí nebo také výběr odpovědi vlastní.

Graf 4

51 % respondentů v tomto případě uvedlo, že vnímají odměnu pěstouna jako svůj *plat*, v odpovědích se také vyskytlo, že je to „plat, který pěstounům umožňuje platit běžné náklady na bydlení, stravu atd. s ohledem na to, že při výkonu této profese není možné mít jinou práci, obzvláště při péči o děti do šesti let“. Pouhé 1 % respondentů vnímá odměnu pěstouna jako *zadostiučinění*, 42 % označilo odpověď, že *odměna je vítána, ale jejich rozhodnutí stát se pěstouny neovlivnila*. 6 % respondentů uvedlo *jinou odpověď*.

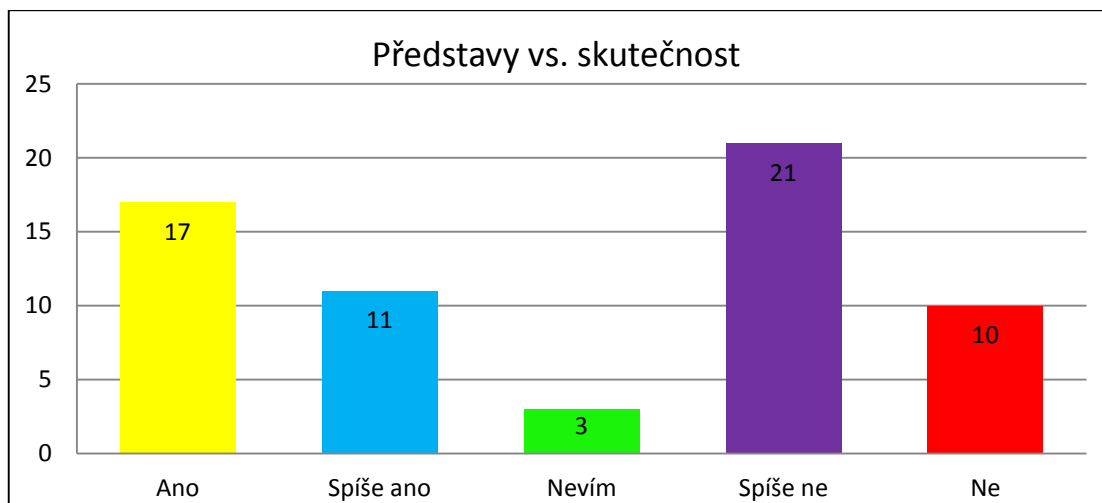
Otázka týkající se odměny pěstouna byla zařazena záměrně z důvodu častých spekulací veřejnosti i některých odpůrců z řad odborníků, kteří vyjadřují obavy týkající se „obchodování s dětmi“. Vyslovují také názory, že by pěstouni měli tuto činnost vykonávat bez nároku na peněžní ohodnocení, a to kvůli obavě, že se do programu budou chtít zapojit osoby, jež budou chtít zneužít poskytovanou finanční podporu.

S ohledem na to, že více než 50 % respondentů uvedlo, že odměna by jejich rozhodnutí neovlivnila, se domníváme, že jsou spekulace týkající se finančního ohodnocení pěstounů přehnané. Z tohoto důvodu, by zainteresovaní odborníci měli s pěstouny o této problematice hovořit a pokusit se rozvinout debatu s legislativci i širokou veřejností o nutnosti odměny za tuto práci.

Poslední otázkou z oblasti zkoumající sebepojetí pěstounů byla otázka č. 9. Zaměřovali jsme se v ní na to, zda byli pěstouni dostatečně dobře informováni dopředu o celém procesu pěstounské péče na přechodnou dobu, tudíž jestli se jejich představy lišily od toho, co v současnosti prožívají. Nejvíce respondentů (34 %) uvedlo, že spíše ne, načež 27 % respondentů uvedlo, že ano. Domníváme se, že tento rozporuplný výsledek vyplývá z

rozdílnosti pojetí pěstounské péče na přechodnou dobu v jednotlivých krajích. Informovanost a práce s pěstouny se liší v závislosti na místu bydliště a také v závislosti na vybrané doprovázející organizaci, která tuto agendu zajišťuje. Zbylí respondenti uváděli své odpovědi takto: 18 % respondentů uvedlo, že se jejich představy *spíše liší*, 16 % respondentů uvedlo, že se jejich představy od skutečnosti *neliší*. 5 % respondentů uvedlo, že *neví*.

Graf 5

H₀: Mezi názory respondentů před předáním dítěte a současností neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_A: Mezi názory respondentů před předáním dítěte a současností existuje statisticky významný rozdíl.

Tabulka 3

	Pozorovaná četnost (P)	Očekávaná četnost (O)	$\frac{(P - O)^2}{O}$
Ano	17	12,4	1,71
Spíše ano	11	12,4	0,16
Nevím	3	12,4	7,13
Spíše ne	21	12,4	5,96
Ne	10	12,4	0,46
Celkem	62	62	15,42

$$\chi^2 = 15,42 > \chi^2_{0,05}(4) = 9,483$$

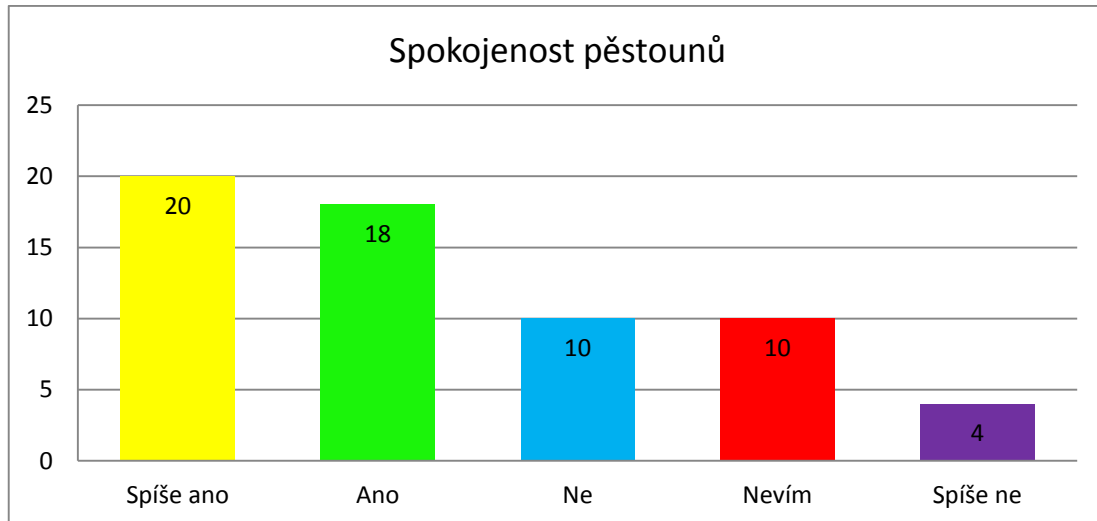
Na základě výpočtu zamítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní, kdy mezi názory respondentů před přijetím dítěte a skutečností existuje statisticky významný rozdíl.

S ohledem na to, že v úhrnu více jak 45 % respondentů uvádí, že se jejich představy nějakým způsobem lišily od toho, co nyní prožívají, se domníváme, že je třeba více pracovat s pěstouny před prvním předáním dítěte a také sjednotit způsob přípravy pěstounů napříč kraji.

6.3 Prostor pro angažování se sociálního pedagoga

Otázka č. 6 se zaměřovala především na spokojenost pěstounů s doprovázející organizací, zjišťovala, zda by pěstouni ocenili více pomoci, např. při komunikaci s biologickou rodinou, ze strany zainteresovaných profesionálů.

Graf 6

H₀: Mezi názory respondentů týkající se spokojenosti s doprovázející organizací neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_A: Mezi názory respondentů týkající se spokojenosti s doprovázející organizací existuje statisticky významný rozdíl.

Tabulka 4

	Pozorovaná četnost (P)	Očekávaná četnost (O)	$\frac{(P - O)^2}{O}$
Ano	18	12,4	2,53
Spíše ano	20	12,4	4,66
Nevím	10	12,4	0,46
Spíše ne	4	12,4	5,69
Ne	10	12,4	0,46
Celkem	62	62	13,80

$$\chi^2 = 13,80 > \chi^2_{0,05}(4) = 9,483$$

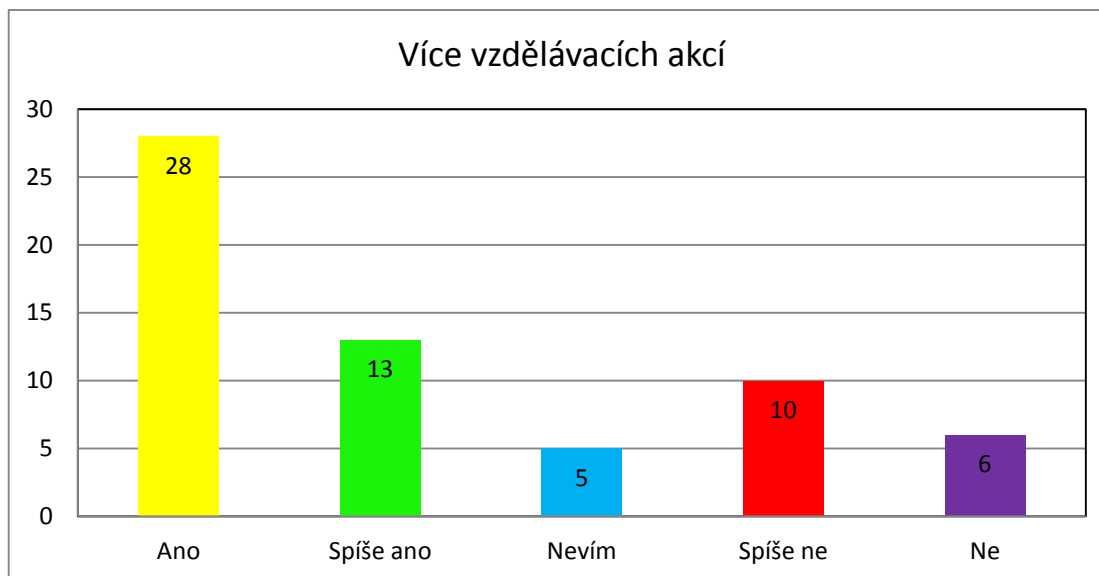
Na základě výpočtu zamítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní, kdy mezi názory respondentů existuje statisticky významný rozdíl.

Zjistili jsme, že 32 % respondentů uvádělo odpověď *spíše ano – ocenil/a bych, kdyby se doprovázející organizace více zajímala*. 29 % uvedlo odpověď *ano*, 16 % uvedlo odpověď *nevím*, 7 % provedlo odpověď *spíše ne* a 16 % uvedlo odpověď *ne*.

Z této otázky tedy vyplývá, že pěstouni by ocenili větší podporu a pomoc od doprovázejících organizací jak s pocity, problémy nebo komunikací s biologickou rodinou, a to v 61 %.

Snahou výzkumu (otázka č. 7) také bylo zjistit, zda by pěstouni uvítali více seminářů, které se zaměřují na jejich osobu, např. psychohygiena, jak zvládat stres, jak se vyrovnat s odchodem dítěte apod.

Graf 7

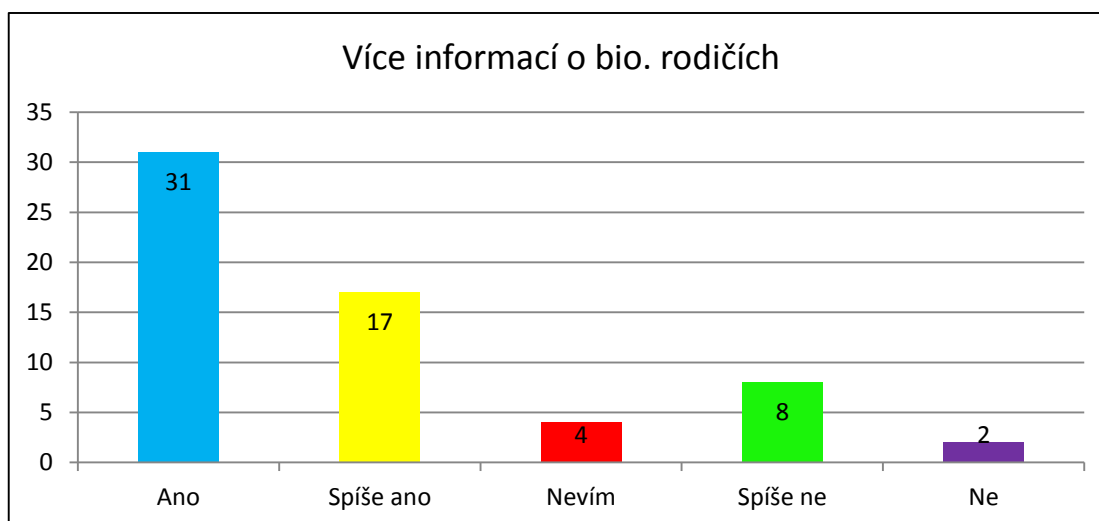

V 46 % případů respondenti označili odpověď *ano*, *ocenil/a bych více seminářů...*, v 21 % případů se vyjadřovali *spíše souhlasně*, 10 % respondentů se vyjádřilo *odmítavě*, přičemž 16 % respondentů bylo *spíše proti*. 8 % označilo odpověď *nevím*.

Pokud se na otázku opět podíváme v úhrnu, vyplývá, že více jak 66 % respondentů by semináře týkající se osoby pěstouna uvítalo.

Otázka č. 10, která se zaměřovala na zjišťování toho, zdali by pěstouni ocenili více informací o biologických rodičích svěřeného dítěte, dopadla jednoznačně. 50 % všech dotázaných uvedlo, že by si více informací *přáli*, dalších 27 % respondentů uvedlo odpověď *spíše ano*, tzn., že více jak 77 % dotázaných by si přálo disponovat větším množstvím informací o biologických rodičích (za předpokladu, že zde tato možnost je).

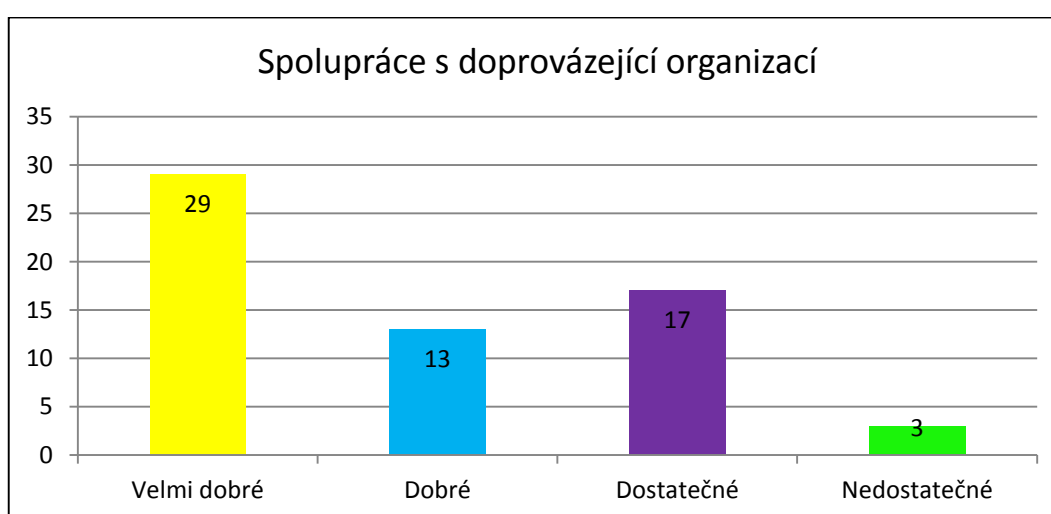
Graf 8

Důležitost těchto informací se ukazuje především ve chvílích, kdy pěstouni řeší otázku *zdravotního stavu dítěte*.

Otázka č. 11 se zaměřovala na spokojenost respondentů s doprovázejícími organizacemi. Především se zaměřovala na komunikaci a také pomoc s problémy, které se mohou vyskytnout. Velká část – téměř 47 % dotázaných uvedla, že komunikace s doprovázející organizací je *velmi dobrá*, 27 % uvedlo, že je *dostatečná*, necelých 21 % uvedlo, že je *dobrá*. Opět vyvstává rozdílnost v hodnocení a spokojenosti pěstounů. Domníváme se, že je to opět způsobeno nekonzistencí poskytovaných služeb napříč kraji.

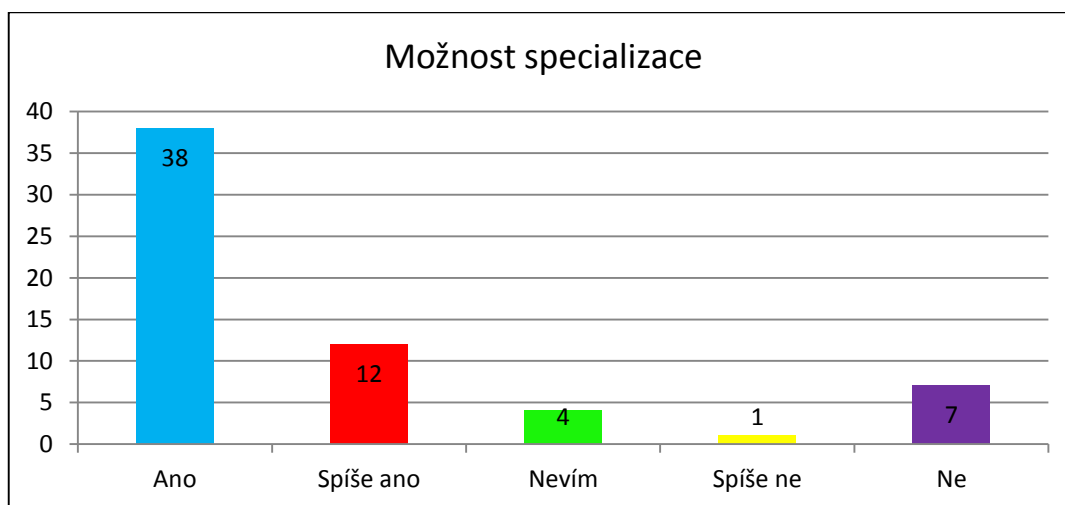
Graf 9

Komunikace a *vzájemná důvěra* mezi pěstounem a doprovázející organizací je velmi podstatná. Obě zmíněné strany totiž mají *společně* pracovat na tom, aby byla situace dítěte vyřešená rychle, citlivě a především v nejlepšího zájmu dítěte.

Na otázku č. 13 mezi respondenty panovala největší shoda. Více než 61 % respondentů totiž uvedlo, že by si *přáli mít možnost specializovat se na určitou skupinu dětí*, dalších více jak 19 % uvedlo, že by si *spíše tuto možnost přáli mít*. 11 % respondentů si specializaci *nepřeje*, 6 % respondentů *neví* a 2 % respondentů uvádí odpověď *spíše ne*.

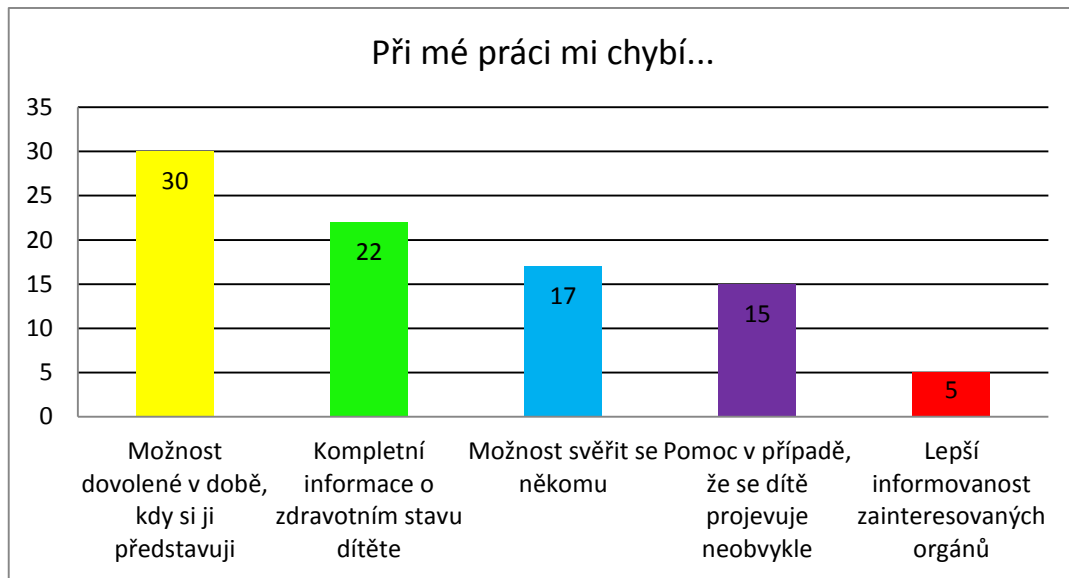
Graf 10

V dřívější době a v některých krajích byla tato možnost pěstounům nabízena, nicméně v současnosti pěstouni přijímají děti bez ohledu na to, jaké děti (myšleno věkovou skupinu) by preferovali. Je tak zřejmé, že pěstouni o určitou specializaci stojí ve vysoké míře.

Otázka č. 16 umožňovala respondentům vyjádřit se ohledně toho, co jim při jejich práci schází. Tato otázka umožňovala respondentům označit více odpovědí, kdy nejčastěji označenou byla *možnost dovolené v době, kdy si ji představují*, a to v množství 33 %, dále *kompletní informace o zdravotním stavu* (25 %) či *možnost svěřit se někomu* (19 %). V případě, že se *dítě projevuje neobvykle*, by *ocenilo pomoc* 17 % respondentů, 6 % dotázaných by si také přálo *lepší informovanost zainteresovaných orgánů*.

Graf 11

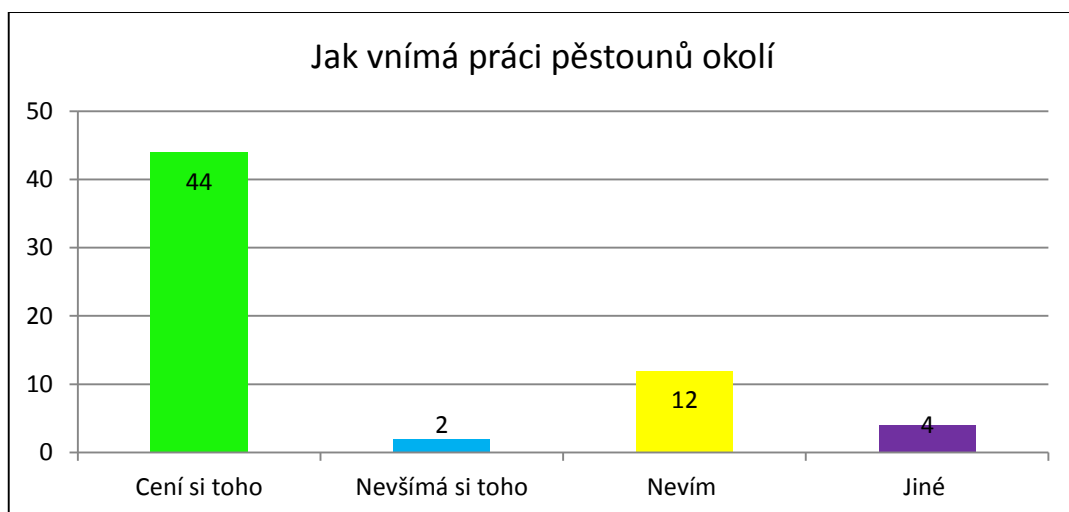

6.4 Pohled veřejnosti na pěstounskou péči na přechodnou dobu dle názorů respondentů

Názory veřejnosti, nás zajímali především s ohledem na to, že sociální pedagog, jako tvůrce sociální reklamy může tuto oblast cíleně ovlivňovat.

Ve 14. otázce dotazníku jsme se respondentů dotazovali na to, jak jejich úlohu vnímá jejich okolí. Téměř 71 % dotázaných uvádí, že si jejich práce *okolí cení*, 19 % neví a 3 % si jejich práce nevšímá.

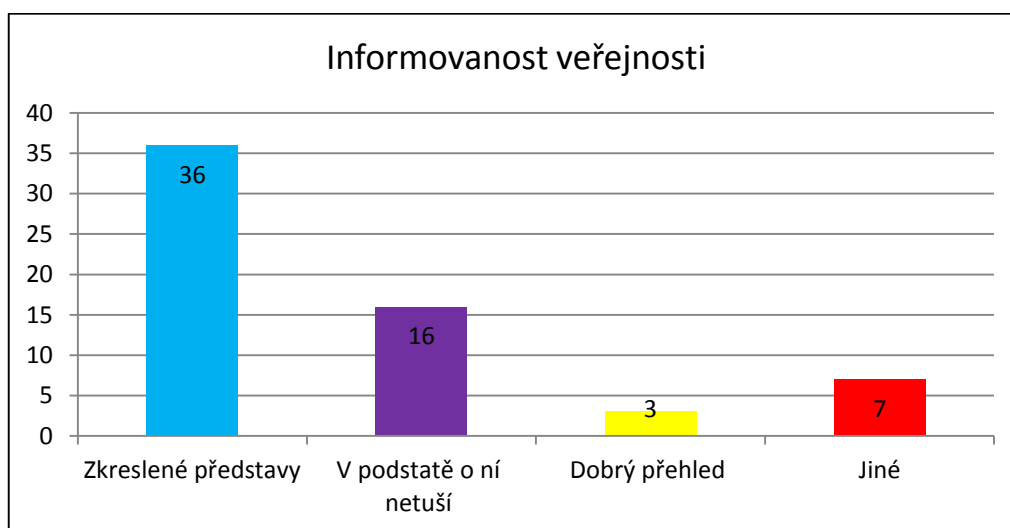
Graf 12

Respondenti si v této otázce mohli zvolit také formu vlastní odpovědi. Uvedli tak například, že „přátelé, rodina oceňují, sousedé v místě bydliště si nevsímají, cizí lidé obdivují schopnost předat dítě dál“.

V 18. otázce jsme respondenty žádali o to, aby se vyjádřili k otázce informovanosti veřejnosti o pěstounské péči na přechodnou dobu. To, že má veřejnost *zkreslené představy*, uvedlo 58 % respondentů, že o pěstounské péči na přechodnou dobu veřejnost *netuší*, uvedlo přes 25 %. Pouze u 4 % respondentů zaznělo, že má veřejnost *dobrý přehled* o diskutovaném tématu.

Graf 13

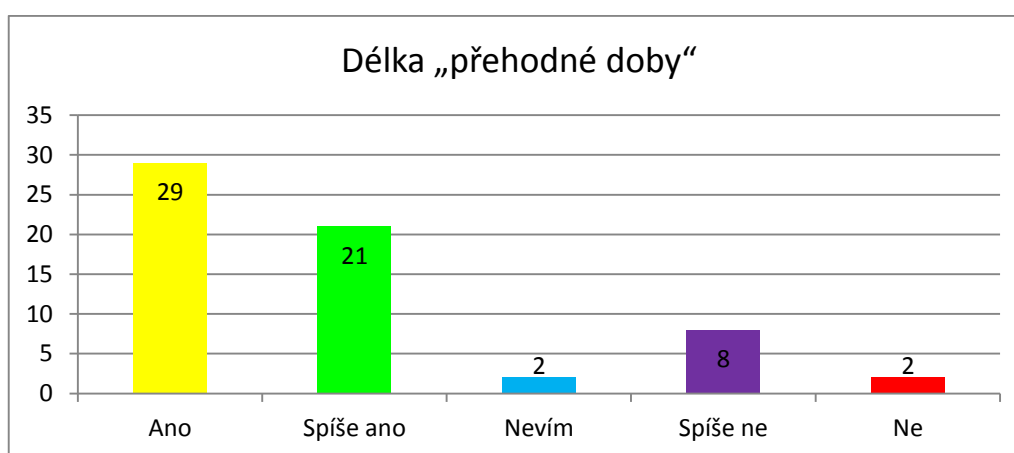
Respondenti, kteří se rozhodli odpovědět vlastními slovy, uváděli, „že špatně informovaná není jen veřejnost, ale také např. poslanci či senátoři“.

Pokud porovnáme výše uvedenou otázku s otázkou č. 18., zjistíme, že ač pěstouni uváděli v 71 %, že si jejich práce okolí váží, v otázce týkající se všeobecné informovanosti veřejnosti uváděli v 58 % případů, že veřejnost má o pěstounské péči na přechodnou dobu zkreslené představy. Domníváme se tak, že na všeobecné informovanosti veřejnosti by mělo být zapracováno plošně. V tomto případě je možné např. využít celostátní osvětovou kampaň. K tomuto tématu se blíže vyjadřujeme v závěru práce.

6.5 Pohled pěstounů na vybrané aspekty pěstounské péče na přechodnou dobu

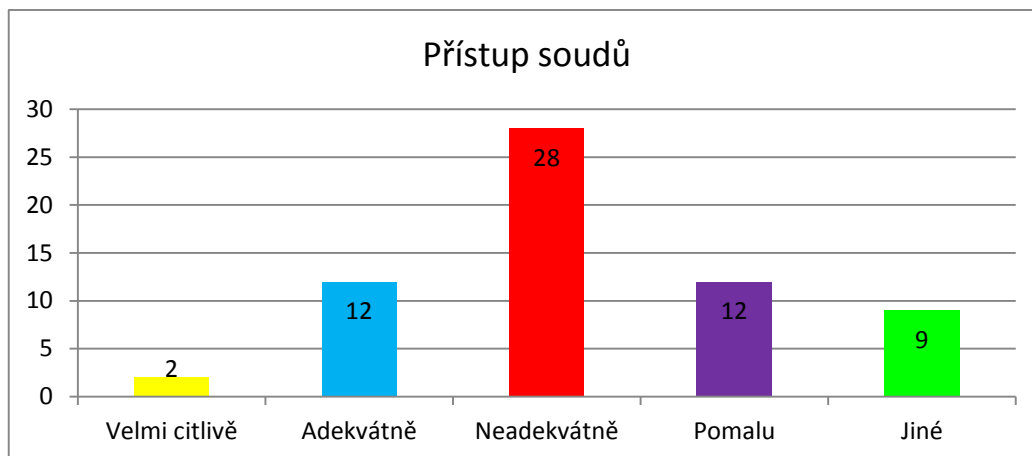
12. otázka se zaměřovala na často diskutovanou lhůtu, která je považována za nejzazší termín pro vyřešení situace dítěte. Více jak 46 % dotázaných se domnívá, že rok je dostatečně dlouhá doba pro vyřešení situace, 33 % se domnívá, že spíše ano, odmítavě se k tomuto tvrzení staví 12 % respondentů, kteří uvedli odpověď spíše ne. Po 3 % pak shodně respondenti uváděli odpovědi *nevím* a *ne*.

Graf 14

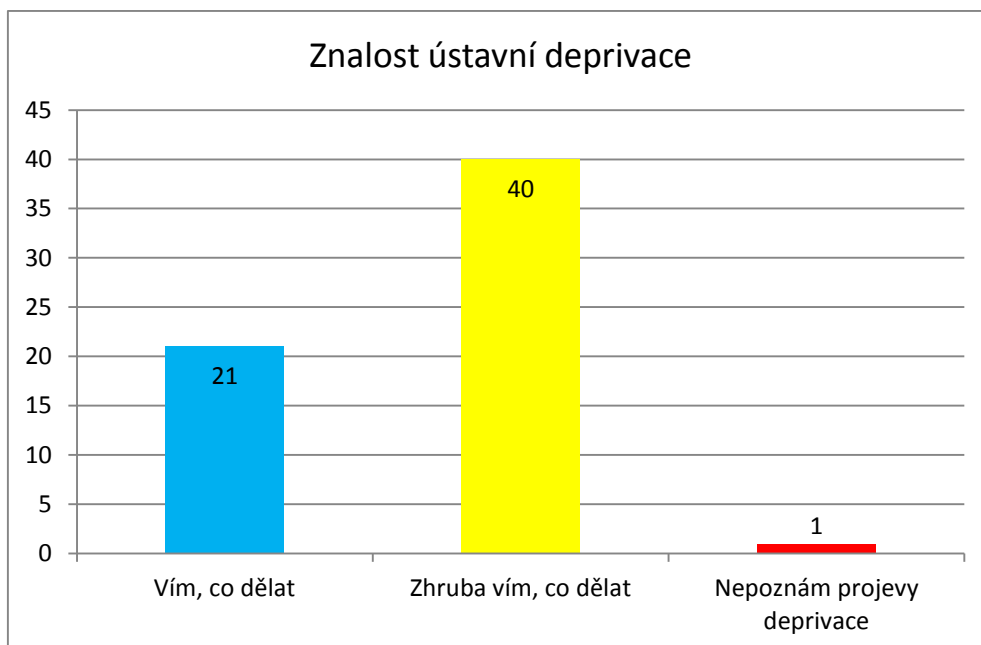
Dalším podstatným bodem práce pěstounů je i komunikace se soudy. V otázce č. 15 jsme se respondentů dotazovali na to, jak přistupují k procesu „předávání dítěte“. Více jak 45 % z nich uvedlo, že *neadekvátně*, 19 % uvedlo, že *adekvátně*, pouhá 3 % z nich uvedla, že přístup soudů je *velmi citlivý*. Ač odpověď *pomalů* v nabídce nebyla, shodlo se na ní nezávisle 12 respondentů, což představuje více jak 19 % dotázaných.

Graf 15

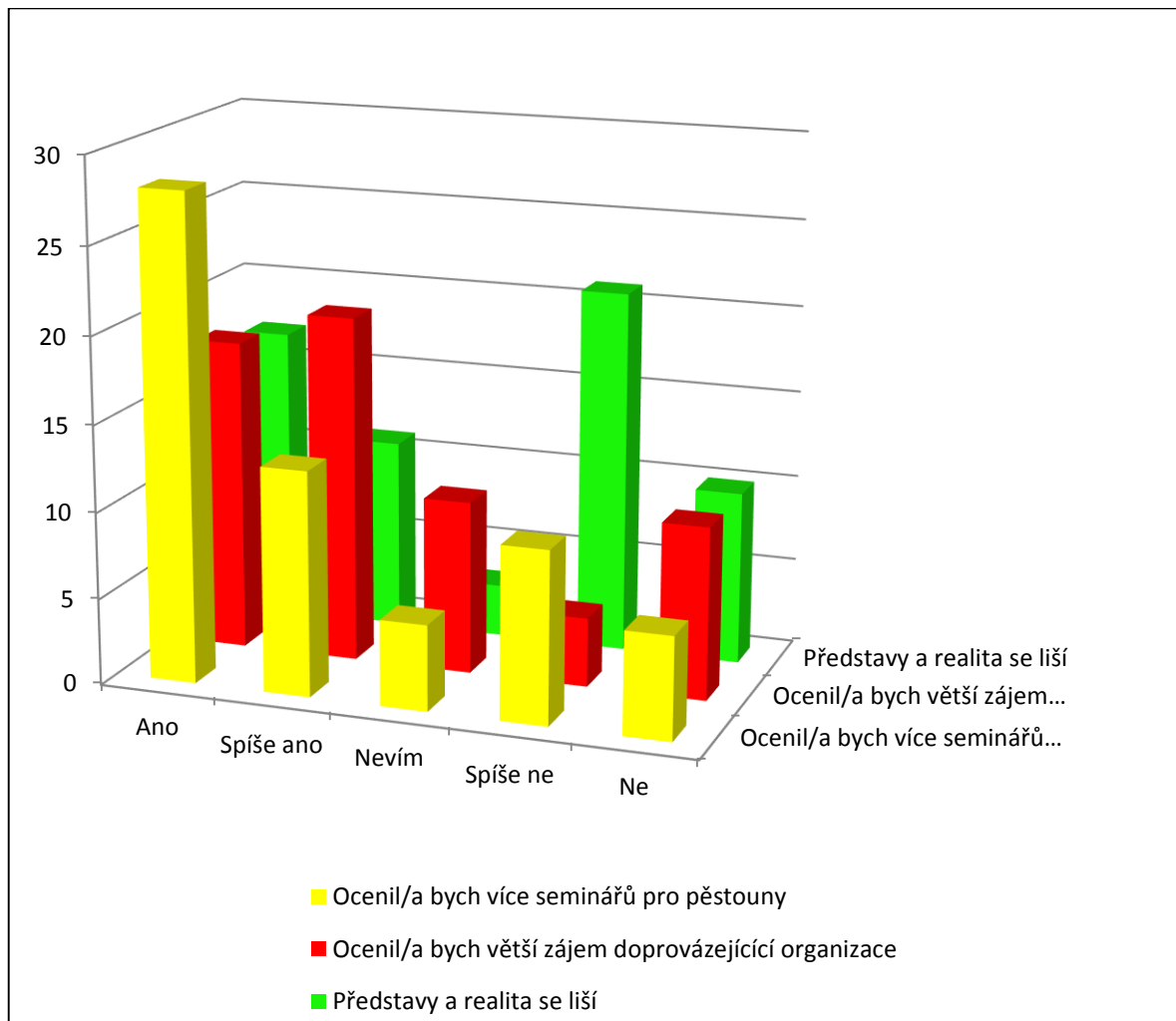
19. otázka se týkala ústavní deprivace. Byla zařazena především z důvodu, že pěstounská péče na přechodnou dobu je jedním z prostředků, kterými se s ústavní deprivací dá bojovat. Více jak 64 % respondentů zde uvádělo, že *zhruba vědí, co mají dělat*. Přes 33 % ví, co dělat a jak s dítětem pracovat, necelá 2 % respondentů uvedla, že nepoznává projevy ústavní deprivace.

Graf 16

6.6 Shrnutí souvislostí

Graf 17

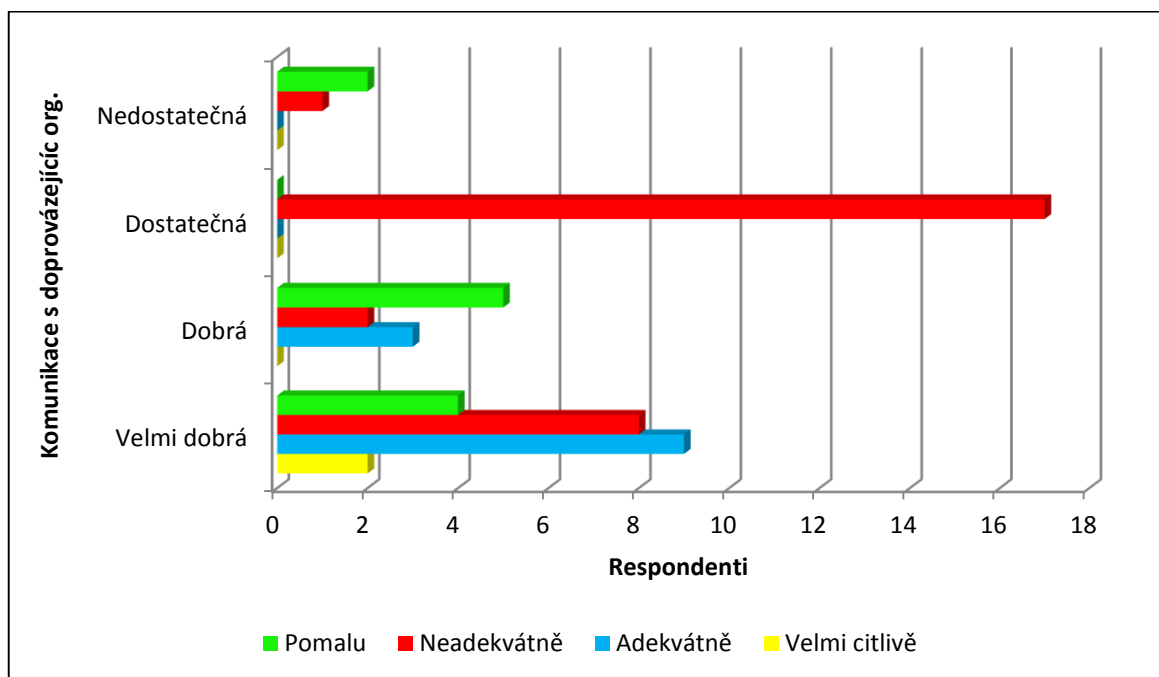
Jak vyplývá z analýzy získaných údajů, v případě, kdy respondenti označili odpověď *ano* u otázky č. 7. *Ocenil/a bych více seminářů zaměřených na osobu pěstouna (psychohygiena, jak zvládat stres, jak se vyrovnat s odchodem dítěte apod.)*, pak:

- zde byla 2,2krát častější četnost odpovědí *ano* na otázku č. 6. *Ocenil/a bych, kdyby se doprovázející organizace více zajímala o mé pocity související se svěřeným dítětem, s předáváním dítěte nebo problémy, které plynou z komunikace např. s biologickou rodinou;*
- dále se také vyskytovala souvislost mezi první zmíněnou otázkou (č. 7) a otázkou č. 11. *Komunikace a pomoc s problémy, které souvisejí se svěřeným dítětem, jsou s doprovázející organizací* (respondenti měli na výběr odpovědi velmi dobré, dobré dostatečné a nedostatečné), kdy se odpověď *dostatečné* vyskytovala 2,2krát častěji než jiné odpovědi;

- v případě otázky č. 9. *Přijetí dítěte do péče; psychický nápor; aj. se liší od mých představ, z doby podání žádosti o zařazení do programu PPPD, se odpověď ano vyskytla dvakrát častěji.*

Z těchto námi zjištěných faktů vyplývá, že respondenti by ocenili jak více vzdělávacích seminářů, které budou zaměřeny na jejich osobu, tak větší zájem a ochotu ze stran doprovázejících organizací. K této problematice se ještě dále vyjadřujeme v závěru práce. S tím také souvisí zjištění, že pro velkou část dotázaných pěstounů byla realita pěstounské péče na přechodnou dobu překvapením a jejich představy o samotné práci byly odlišné od toho, co v současnosti prožívají.

Graf 18

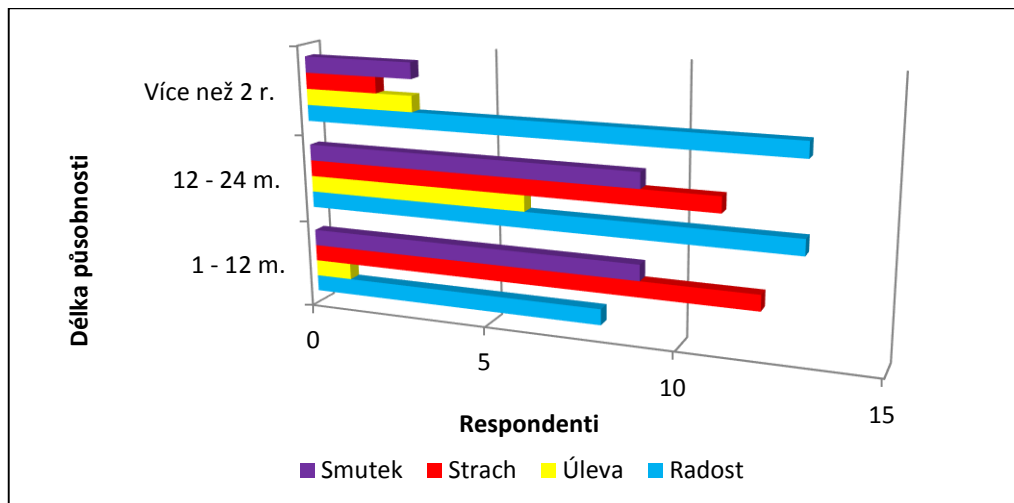

Zaznamenali jsme také vztah mezi tím, kdy respondenti u otázky zkoumající jejich názor na kvalitu komunikace a pomoc od doprovázející organizace (otázka č. 11. *Komunikace a pomoc s problémy, které souvisejí se svěřeným dítětem, jsou s doprovázející organizací:*) uváděli odpověď *dostatečná*. V tomto případě se pak u otázky zkoumající názor na přístup soudů k předávání dítěte ukázalo, že hodnotí postup soudů 2,5krát častěji *neadekvátně* než zbylí respondenti.

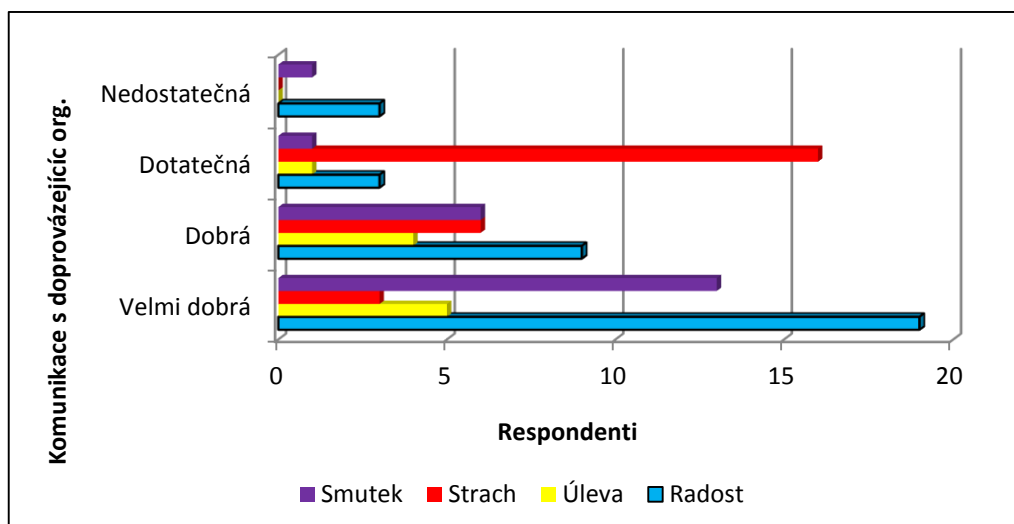
Následující dva grafy pak poukazují na vztah mezi pocity, které respondenti zažívají po předání dítěte buď zpátky biologické rodině, nebo rodině nové (otázka č. 17. *Po předání dítěte do biologické rodiny nebo rodiny nové pociťují:*),

- kdy graf č. 19 ukazuje souvislost mezi délkou, po kterou pěstouni vykonávají tuto činnost a jejich pocity. Ukázalo se totiž, že ti respondenti, kteří jsou v programu pěstounské péče na přechodnou dobu *2 roky a déle*, označují pocity *radosti* 1,8krát častěji než respondenti, kteří tuto činnost vykonávají kratší dobu;
- v případě grafu č. 20 se ukazuje souvislost mezi pocity respondentů a komunikací s doprovázející organizací (otázka č. 11), kdy respondenti, kteří v otázce číslo 11. označili komunikaci za *nedostatečnou*, pociťují 2,5krát častěji *strach* než zbylí respondenti.

Graf 19

Graf 20

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Podstatným bodem života pěstounů, ale nejen jejich, ale také osob, které adoptují dítě, jsou *informace*. Často se stává, že o přijatém dítěti a jeho minulosti nevědí zhora nic. Nevědí o zdravotních komplikacích, sexuálním zneužívání, zanedbávání nebo např. psychickém trýznění. Děti obvykle o svých zážitcích nemluví a mnohdy ani po letech nechtějí minulost komentovat. S ohledem na zkušenosti vyslovené pěstouny se domníváme, že by mělo být umožněno pěstounům, pěstounům na přechodnou dobu i adoptivním rodičům o dítěti vědět co nejvíce informací z jeho minulosti, a to především z důvodu ochrany dítěte a možnosti citlivě zacházet s jeho pocity (Zezulová, 2012, str. 122). Navazujeme na tyto informace v naší práci a z realizovaného výzkumu skutečně vyplývá, že 77 % respondentů by ocenilo být více informováno o dítěti, rodičích, zdravotním stavu i celkové situaci. Můžeme se jen zamýšlet, proč pěstounům ani adoptivním rodičům není poskytován dostatek informací, které jsou tolik podstatné pro jejich práci s dítětem, což považujeme za zásadní zjištění, se kterým je třeba nadále pracovat. Sociální pracovníci by tak měli s pěstouny více hovořit o historii dítěte a ne zatajovat informace.

Jako velký problém se při tvorbě práce ukázal *nedostatek odborné literatury* týkající se přímo pěstounské péče na přechodnou dobu. Mnoho autorů odborné literatury se o institutu zmiňuje pouze okrajově a pouze v teoretické rovině. Výzkumy v této oblasti se pak zaměřují spíše na svěřené děti a na jejich počty – kam od pěstounů odcházejí a v jakých časových intervalech. Pokud přihlédneme k rostoucímu počtu pěstounů na přechodnou dobu a také celkovému rozmachu tohoto institutu, předpokládáme, že bude zapotřebí vytvořit ucelenou publikaci obsahující jak teoretickou rovinu, legislativní ukotvení a zmíněné statistiky, ale i kazuistiky a zkušenosti vybraných pěstounů tak, aby sloužila především pěstounům a odborníkům z oblasti psychologie, sociální práce a dalších příbuzných oborů jako zdroj informací potřebných pro jejich práci. Informace námi zjištěné by tak mohly posloužit jako odrazový můstek pro příští výzkumy a tvorbu odborné literatury.

Považujeme také za důležité zapracovat na lepší informovanosti široké veřejnosti. Z realizovaného výzkumu vyplynulo, že pěstouni se ve velké míře domnívají, že veřejnost o pěstounské péči na přechodnou dobu buď vůbec *netuší* (25 %), nebo o ní má *zkreslené představy* (58 %). S tímto by v určité míře mohlo pomoci vydání ucelené publikace, jak doporučujeme, a také krátký reklamní spot, který by poukázal na pozitiva, která pěstounské péče na přechodnou dobu přináší – a také co obnáší práce pěstounů. Domníváme se, že by

se tímto způsobem dalo kladně působit na odpůrce, kteří např. prohlašují, že pěstouni dělají tuto práci pouze pro peníze, což podle nás do jisté míry negativně ovlivňuje mínění zbylé populace.

Z výzkumu také vyplývá, že pěstouni si přejí (v 66 % případů) semináře a vzdělávací akce zaměřené na jejich osobu, v současnosti je jim nařízeno povinné vzdělávání v rozsahu 24 hodin/rok. Tyto vzdělávací akce jsou často zaměřeny na osvojení technik manipulace s dítětem apod., vzhledem k tomu, že je u pěstounů požadována určitá „životní zkušenost“ a drtivá většina z nich již má vlastní děti, navrhuje zaměřit pozornost spíše na semináře typu – psychohygienu, jak se vyrovnat s odchodem dítěte apod., popřípadě nabízet větší paletu vzdělávacích akcí, z nichž by pěstouni mohli sami podle svého uvážení a potřeb vybírat.

Klíčovou myšlenkou, která se prolíná celou prací, je, že je zde nový institut péče o ohrožené dítě, který si vyžaduje zvýšenou pozornost především z řad odborníků, kteří by se měli aktivně snažit o co nejlepší průběh a zkvalitnění těch oblastí, které zatím nejsou stoprocentně dořešeny. Není náhodou, že se tyto děti ocitají v rukou pěstounů. Na tento fakt bychom neměli zapomínat, často totiž pocházejí z velmi komplikovaných poměrů a je třeba, aby byl pěstounům k dispozici *schopný odborník*, který by byl vybavený řešit komplikované životní situace dětí. Domníváme se, že díky spletnosti jednotlivých případů je třeba povolát odborníka vzdělaného nejen v oblasti sociální práce, ale také psychologie a práva. Sociální pedagog všechna tato kritéria splňuje, a proto máme za to, že by mohl být hodnotným členem týmu, ve kterém se nachází sociální pracovník, psycholog i pěstoun. Tento tým by doplnil a obohatil a mohl by být spojovacím článkem mezi výše zmíněnými, především s ohledem na vlastnosti a dovednosti zmiňované v kapitole věnující se přímo jeho osobě, jako je například manažerská kompetence, která v tomto případě dělá ze sociálního pedagoga osobu, která dohlíží na celkový hladký a rychlý průběh řešení celé situace. Naší nejvyšší prioritou by totiž mělo být co *nejrychlejší* a *nejcitlivější* řešení, které bude ve prospěch dítěte.

Dalším doporučením z naší strany je vznik možnosti specializovat se na vybranou cílovou skupinu, a to podle preferencí pěstounů. Z realizovaného výzkumu vyplývá, že 80 % pěstounů by takovou možnost uvítalo. Při možnosti specializace by se pěstouni mohli zaměřit na konkrétní cílovou skupinu, lépe tak vybavit nejen svoji domácnost, ale i sami sebe potřebnými informacemi a dovednostmi. Zamýšlíme se také nad možností rozšířit zaměření pěstounské péče na přechodnou dobu na děti, které jsou dlouhodobě v ústavní péči, sourozenecké skupiny či děti se složitou rodinnou anamnézou, které nelze umístit do

pěstounské péče či adopce – aby mohly zažít, jaké to je žít v rodině. Možnou alternativou by také byl program pro dospívající, kteří budou zanedlouho odcházet z dětského domova. Umožnilo by jim to vyzkoušet si život mimo dětský domov, ale s patřičným dohledem, aby pro ně následné osamotnění nebyl takový šok. Vzhledem k vysokému procentu shody pěstounů se domníváme, že je třeba se této problematice ještě více věnovat a rozvést s odborníky na danou problematiku diskuzi.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zaměřuje na oblast náhradní rodinné péče, konkrétně pěstounskou péči na přechodnou dobu. Téma práce bylo zvoleno s ohledem na aktuální dění a změny, které probíhají na území České republiky, a také rostoucí zájem potencionálních pěstounů na přechodnou dobu, kteří by se chtěli do tohoto programu zařadit.

V teoretické části jsme se zaměřili na systém náhradní rodinné péče v České republice. Přiblížili jsme v teoretické rovině jednotlivé druhy náhradní rodinné péče a věnovali jsme pozornost také péči ústavní a jejímu vlivu na dítě, předně z důvodu, že pěstounská péče na přechodnou dobu má především u vybraných skupin dětí představovat možnou alternativu k ústavní péči. V následující kapitole se věnujeme osobě pěstouna a jeho sebepojetí z důvodu, že výzkum obsažený v praktické části práce se věnuje právě názorům pěstounů na přechodnou dobu. Poslední kapitolou teoretické části vymezujeme postavení sociálního pedagoga, věnujeme se jeho uplatnitelnosti v pozici sociálního pracovníka a následně realizujeme výzkum, ve kterém se věnujeme otázkám, zdali by se sociální pedagog uplatnil jako samostatná profese.

Na základě předem stanovených výzkumných otázek byl realizován výzkum, kterým se ukázalo, že sociální pedagog by mohl být hodnotným členem týmu, který pracuje na pěstounské péči na přechodnou dobu. Mohl by se uplatnit jako manažer sociálních problémů biologických rodin, dále by mohl koordinovat práci sociálních pracovníků, kteří vykonávají doprovodné služby pro pěstouny, popř. vytvářet koncepce nových alternativ péče, které si pěstouni sami přejí. Sociální pedagog by se také mohl angažovat jako tvůrce sociálních reklam, které by mohly pomoci široké veřejnosti pochopit významnost práce pěstounů. Sociální pedagog by se mohl angažovat také jako výzkumný pracovník a vytvářet odborné publikace týkající se této problematiky.

Celá práce je pak koncipována jako možná alternativa pro vývoj profese sociálního pedagoga a názorná ukázka, že sociální pedagog je specialistou, který by v týmu odborníků měl konečně najít své *vlastní* místo.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ANDRYSOVÁ, Pavla, Jana MARTINCOVÁ a Vendula MACHÁČKOVÁ. *Profesní kontext sociální pedagogiky: motivace studentů k výkonu*. 1. vydání. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, 2014, 149 stran. ISBN 978-80-7454-464-4.
- [2] BOŤOVÁ, Antonie. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: Triada - poradenské centrum, 2008. ISBN 978-80-254-3353-9.
- [3] BOWLBY, John. *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 399 s. ISBN 978-80-262-0076-5.
- [4] BUBLEOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011, 1 CD-ROM. ISBN 978-80-87455-01-2. Dostupné také z: <http://www.nahradnirodina.cz/files/File/zakladni_info_o_nrp.pdf>
- [5] GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 144 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1788-3.
- [6] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, 207 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.
- [7] GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3379-1.
- [8] JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Vydání 1. Praha: Grada, 2015, 544 stran. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5447-5.
- [9] KONEČNÁ, Hana, Markéta SUDOVOVÁ a Lucie VRÁNOVÁ. *Jak dál s pěstounskou péčí*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011, 1 CD-ROM. ISBN 978-80-87455-08-1.
- [10] KONEČNÁ, Hana. *O negenetickém rodičovství trochu jinak: informace pro zdravotníky*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012, 1 CD-ROM. ISBN 978-80-87455-11-1

- [11] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014, 215 s. ISBN 978-80-262-0643-9.
- [12] KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- [13] LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl., V nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.
- [14] MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 183 s. ISBN 80-7178-304-8.
- [15] MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, 98 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.
- [16] MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 183 s. ISBN 978-80-7367-739-8.
- [17] NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha, 2012, 94 s. ISBN 978-80-86131-91-7.
- [18] PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.
- [19] POTMĚŠILOVÁ, Petra. *Sociální pedagogika v teorii a praxi*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. Odborná publikace. ISBN 978-80-244-3831-3.
- [20] PTÁČEK, Radek a kol. *Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti*. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011, 81 s. ISBN 978-80-7421-039-6. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/15309/PPPDpro_nejmensi_deti.pdf
- [21] PURVIS, Karyn B, David R CROSS a WendyLyons SUNSHINE. *Dítě v nové rodině*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013, 252 s. ISBN 978-80-247-4535-0.
- [22] SMOLÍKOVÁ, Veronika. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. Vyd. 1. Ostrava: KeyPublishing, 2014. Monografie (KeyPublishing: European Society forHistoryofLaw). ISBN 978-80-7418-218-1.
- [23] SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3821-4.

- [24] SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 173 s. ISBN 80-7178-559-8.
- [25] ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 143 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
- [26] ŠMAJDOVÁ BÚŠOVÁ, Katarína a Miloš KUČERA. *Profesionální rodičovství: etnografická studie*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2779-3.
- [27] ŠULOVÁ, Lenka a Chantal ZAOUCHE-GAUDRON. *Předškolní dítě a jeho svět: L'enfant d'âge préscolaire et son monde*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003, 471 s. ISBN 80-246-0752-2.
- [28] VRÁNOVÁ, Lucie. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011, 77 s. ISBN 978-80-87455-09-8.
- [29] ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 197 s. ISBN 978-80-262-0065-9.
- [30] HALÍŘOVÁ, Martina, SYCHROVÁ, Adriana (ed.). *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014. ISBN 978-80-7395-756-8.

Internetové zdroje:

- [1] BUBLEOVÁ, Věduna. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Praha: VÚPSV, Středisko náhradní rodinné péče, 2002, 63, iv s. ISBN 80-239-0101-x. [online]. [cit. 2016-02-12]. Dostupné z: <<http://praha.vupsv.cz/fulltext/bubkov.pdf>>
- [2] Česká republika. Ministerstvo práce a sociálních věcí (2014). *Metodika zpracování plánů transformace pobytových zařízení v oblasti péče o ohrožené děti*. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/18291/priloha_7.pdf>

- [3] Česká republika. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Metodika doporučení MPSV č. 6/2009 k pěstounské péči na přechodnou dobu*. [online]. [cit. 2016-02-12]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7270/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-6.pdf>
- [4] Česká republika. Ministerstvo práce a sociálních věcí (2011). *Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmenší děti*. [online]. [cit. 2015-12-30]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/15309/PPPDpro_nejmensi_deti.pdf>
- [5] Česká republika. Ministerstvo práce a sociálních věcí 2015 *Pěstounství je profese*, str. 40, ISBN - 978-80-7421-115-7, [online]. [cit. 2015-12-30]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/23252/Pestounstvi_profese_archiv.pdf>
- [6] MIOVSKÝ, Michal (ed.). *Průručka k provádění výběru metodou sněhové koule: snowball sampling*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Metodika (Úřad vlády České republiky). ISBN 80-86734-08-0.[online]. [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://www.drogy-info.cz/data/obj_files/1660/357/Prirucka_Snowball_Sampling1.pdf>
- [7] SOS DĚTSKÉ VESNÍČKY. Publikace. www.sos-vesnicky.cz/o-sdruzeni/publikace/ [online]. [cit. 2016-01-22]. Dostupné z: <<http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/127/014252.pdf>>
- [8] ÚŘAD PRO MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ. Osvojení. www.umpod.cz [online]. © 2009–2016 [cit. 2016-02-03]. Dostupné z: <<http://www.umpod.cz/osvojeni/>>
- [9] VYSKOČIL. Filip. *Právní úprava náhradní rodinné péče v České republice*. Praha. Středisko náhradní rodinné péče, spolek. 20114. [online]. [cit. 2016-01-22]. Dostupné z: <http://www.nahradnirodina.cz/files/File/Projekty/Pravni_uprava_NRP_v_CR_2014.pdf>

Zákony:

- [1] ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka:147, [online]. [cit. 2016-02-12]. Dostupné také z: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/14305/novela.pdf>>
- [2] ČESKO. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka:48/2002, [online]. [cit. 2016-02-19]. Dostupné také z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>>

- [3] ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, [online]. [cit. 2016-02-12]. Dostupné také z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>>
- [4] ČESKO. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2013, částka 103 [online]. [cit. 2016-02-14]. Dostupné také z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117>>
- [5] ČESKO. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37 [online]. [cit. 2016-02-14]. Dostupné také z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-110>>
- [6] ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37 [online]. [cit. 2016-02-14]. Dostupné také z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108#cast2>>
- [7] ČESKO. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2014, částka 107 [online]. [cit. 2016-02-14]. Dostupné také z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>>
- [8] ČESKO. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních nařízeních soudních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2013, částka 112 [online]. [cit. 2016-02-14]. Dostupné také z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292>>

Odborná periodika

- [1] VÁVROVÁ, Soňa, Dana MUSILOVÁ a Renata POLEPILOVÁ. Názory studentů vybraných pomáhajících profesí na rušení ústavních zařízení pro děti do tří let věku v kontextu současných změn. *Sociální pedagogika*. [online]. Str. 82 – 99. [cit. 2016-02-14]. ISSN 1805-8825. Dostupné také z: http://soced.cz/wp-content/uploads/2015/01/STUDIE_N%C3%A1zory-student%C5%AF-pom%C3%A1haj%C3%ADc%C3%ADch-profes%C3%AD-na-zru%C5%A1en%C3%AD-kojeneck%C3%BDch-%C3%BAstav%C5%AF-v-kontextu-sou%C4%8Dasn%C3%BDch-zm%C4%9Bn.pdf

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1	45
Graf 2	45
Graf 3	46
Graf 4	47
Graf 5	48
Graf 6	49
Graf 7	51
Graf 8	52
Graf 9	52
Graf 10	53
Graf 11	54
Graf 12	54
Graf 13	55
Graf 14	56
Graf 15	57
Graf 16	57
Graf 17	58
Graf 18	59
Graf 19	60
Graf 20	60

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1	21
Tabulka 2	44
Tabulka 3	48
Tabulka 4	50

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. I DOTAZNÍK

PŘÍLOHA I.**DOTAZNÍK**

Dobrý den, právě držíte v rukou dotazník k bakalářské práci na Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, týkající se pěstounské péče na přechodnou dobu. Dotazník se snaží zjistit názor pěstounů na kvalitu služeb, které jsou jim poskytovány a zdali by jim mohla být přínosná osoba sociálního pedagoga. Prosím Vás o vyplnění tohoto dotazníku a zároveň Vás ujišťuji, že dotazník je anonymní. Prosím zakroužkujte, popřípadě zatrhněte políčko Vámi zvolené odpovědi.

1. Věk

2. Pohlaví: žena / muž

3. V evidenci pěstounů na přechodnou dobu jsem:

- a) 1 – 12 měsíců
- b) 12 – 24 měsíců
- c) více než 2 roky

4. Roli pěstouna vnímám jako své: (možno označit více odpovědí)

- a) povolání
- b) poslání
- c) možnost pomoci dítěti v nouzi
- d) jiné.....

5. Přijetí nového dítěte do rodiny je pro mě:

- a) radost
- b) rutina
- c) cítím to jako povinnost
- d) stres
- e) jiné.....

6. Ocenil/a bych, kdyby se doprovázející organizace více zajímala o mé pocity související se svěřeným dítětem, s předáváním dítěte nebo problémy, které plynou z komunikace např. s biologickou rodinou:

- a) ano
- b) spíše ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) ne

7. Ocenil/a bych více seminářů zaměřených na osobu pěstouna (psychohygienu, jak zvládat stres, jak se vyrovnat s odchodem dítěte, apod.):

- a) ano
- b) spíše ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) ne

8. Odměnu pěstouna vnímám jako: *(možno označit více odpovědí)*

- a) plat
- b) zadostiučinění
- c) odměnu, jež je vítána, ale mé rozhodnutí stát se pěstounem neovlivnila
- d)
- jiné.....

9. Přijetí dítěte do péče; psychický nápor; aj. se liší od mých představ, z doby podání žádosti o zařazení do programu PPPD:

- a) ano
- b) spíše ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) ne

10. Uvítal/a bych před předáním dítěte do péče více informací o biologických rodičích svěřeného dítěte:

- a) ano
- b) spíše ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) ne

11. Komunikace a pomoc s problémy, které souvisejí se svěřeným dítětem, jsou s doprovázející organizací:

- a) velmi dobré
- b) dobré
- c) dostatečné
- d) nedostačené

12. Považuji 1 rok za optimální dobu, během níž by měla být situace dítěte vyřešena:

- a) ano
- b) spíše ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) ne

13. Uvítal/a bych možnost specializovat se na určitou cílovou skupinu např.: děti od 0 do 3 let, děti od 3 do 6 let, děti týrané a zneužívané, apod.:

- a) ano
- b) spíše ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) ne

14. Moji úlohu pěstouna na přechodnou dobu okolí:

- a) cení si toho
- b) nevšímá si toho
- c) nevím
- d) kritizuje
- e) jiné.....

15. Soudy přistupují k procesu předávání dítěte:

- a) velmi citlivě
- b) adekvátně
- c) neadekvátně
- d) jiné.....

16. Při mé práci pěstouna na přechodnou dobu mi chybí: *(možno označit více odpovědí)*

- a) možnost svěřit se někomu
- b) pomoc v případě, že se dítě projevuje neobvykle (noční děsy, hyperaktivita atd.)
- c) možnost dovolené v době, kdy si ji přeji
- d) kompletní informace o zdravotním stavu dítěte
- e) jiné.....

17. Po předání dítěte zpět do biologické rodiny nebo do rodiny nové pocituji: *(možno označit více odpovědí)*

- a) radost
- b) úlevu
- c) strach
- d) smutek
- e) jiné.....

18. Veřejnost má o pěstounské péči na přechodnou dobu:

- a) dobrý přehled
- b) zkreslené představy
- c) v podstatě o ní netuší
- d) jiné.....

19. V případě, že se u dítěte vyskytnou projevy ústavní deprivace:

- a) vím, co dělat a jak s dítětem pracovat
- b) zhruba vím, co dělat
- c) nevím, co mám dělat
- d) nepoznám projevy ústavní deprivace

Zde je prostor pro Vaše připomínky k dotazníku i samotnému tématu pěstounské péče na přechodnou dobu:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku a přeji příjemný den.